

Je moet eerst opgebroken worden en dan opnieuw opgebouwd

'Wat voor gevoel heb je hierbij?'

'Je mag je mening niet projekteren.'

'Je durft geen conflicten aan te gaan.'

'Je kunt niet met agressie omgaan.'

Het soort zinnen waar je vreselijk onzeker van wordt. Want is het eigenlijk niet waar wat ze zeggen? Kun je eigenlijk wel omgaan met conflicten, met agressie, met emoties? En kun je wel omgaan met andere mensen? Ze zeggen dat je dat kunt leren in de groep of in subgroepen waar je urenlang praat over wat je voelt bij jezelf of aan anderen. En je doet daar dus hard aan mee want dan leer je dat allemaal.

Het onderwijs maakt hoe langer hoe meer gebruik van de techniek van het praten over ieders persoonlijke leven in groepen; vooral onderwijsinstellingen die opleiden voor een verzorgend, hulpverlenend, kortom een sociaal beroep. Ook mensen die later voor de klas willen, krijgen er steeds meer mee te maken. Het soort vakken waarin dit proces plaatsvindt heet dan: kommunikatieve vaardigheden,agogiek, omgangskunde, sociale interactie. Maar ook in de gewone vakken is het al gesloten: het is al heel gewoon om elke week, of zelfs aan het einde van elke les te 'evalueren' of 'een rondje te maken'.

De hoofdinstructies van het groepsgebeuren zijn: je *moet* een groepslid zijn, en je *moet* praten over wat je voelt. Want je moet immers later met je cliënten, patiënten of leerlingen om kunnen gaan en hun problemen aanvoelen? Hoe kan dat nu als er iets mis is met je eigen gevoel? En als je niet meedoet met de groep en je niet in anderen inleeft hoe moet dat dan later?

Voor vrouwen is het groepsgebeuren veel ingrijpender, en veel erger, dan voor mannen. Want vrouwen worden al van jongsafaan getraind in het hebben van gevoel, in het zich inleven in anderen. En nu moeten ze dat ineens leren. Ze moeten middagen achter elkaar in hun eigen gevoel wroeten alsof dat iets heel onbekends is waar ze nog nooit iets mee te maken hebben gehad, iets wat ze helemaal uit hun tenen moeten trekken. Al dat gewone vanzelfsprekende begrijpen dat ze altijd al deden en waar ze hun voornaamste identiteit aan ontleenden, daar deugt blijkbaar niks van. Veel vrouwen raken daar van in de war of worden onzeker, en veel vrouwen lopen op hun opleiding rond zonder te weten wat ze er nu eigenlijk moeten, of gaan weg.

Voor mannen zijn al die rondzwevende emoties wel prettig. Ze leren er reuzeveel van en het is heel nuttig voor hun latere beroepspraktijk. Ze leren de termen die ze later op hun cliënten toe kunnen passen en op de opleiding kunnen ze alvast oefenen op de vrouwen in de groep. Vrouwen kunnen daar meestal weinig tegen doen. De mannen uitlachen, ze gewoon niet serieus nemen is er niet meer bij want je moet iedereen begrijpen. Iedereen is ook gelijk, dat is een stelregel van het groepsproces. Maar mannen zijn meestal verbaal weerbaarder, en je hebt

geen argumenten om te bewijzen dat je door ze weggedrukt wordt. Want je mag toch nu juist iets doen waar je goed in bent? En bovendien, moet je mannen niet juist helpen bij het krijgen van emoties?

Interview Een aantal vrouwen raakte om allerlei verschillende redenen gealarmeerd door wat er in het groepsproces op onderwijsinstellingen gebeurde. Ze dreigden zelf uit de boot te vallen of zagen dat andere vrouwen verdwenen. Vijf van ons hebben daarover samen een gesprek gehouden. Dat interview was het resultaat van vier maanden praten over wat er met onszelf en met andere vrouwen op opleidingen gebeurde en waar dat aan lag. Twee van ons hebben op de sociale academie 'De Kopse Hof' in Nijmegen gezeten, hebben nu het diploma, en zijn blij dat ze eraf zijn, één van ons zit op de sociale academie 'de Amstelhorn' in Amsterdam en één van ons zit op een lerarenopleiding 'de Witte Lelie' in Amsterdam.

Hoe kreeg de opleiding het nu voor elkaar om jullie in een jaar tijds het idee te geven dat er iets mis was met je en dat je misschien zelf wel in therapie moest?

Omdat je helemaal opgelegd wordt. In evaluatiegesprekken bijvoorbeeld, als je na de les een rondje gaat maken hoe iedereen zich tijdens de les gevoeld heeft. Je schrikt je te pletter want je was gewoon bezig de les te volgen. En je kunt niet zeggen dat het leuk was, of niet leuk, nee, dat moet je beargumenteren, waarom je dat niet leuk vond, en wat je dan precies voelde en of het niet in jezelf zat dat je dat zo voelde.

S: Je raakt er helemaal aan gewend dat je altijd over je problemen moet praten. Toen ik in mijn derde jaar stage liep en begeleid werd door een supervisor, deed ik daar zelf aan mee. Ik vond het heel gewoon. Ik liep stage in een inrichting en dat was heel zwaar want er zaten daar mensen waar je niets meer aan kon doen. Maar mijn supervisor had het over mijn persoonlijk leven, mijn eigen angsten, mijn gevoelslagen. Ik kreeg vreselijke problemen met mezelf en ik dacht dat er toch wel ontzettend veel aan me mankeerde. Ik dacht: 'Het is altijd al niet gelukt en nu lukt het weer niet.' Ik ging van alles vertellen over mezelf en over mijn relatie. Op een gegeven moment raadde mijn supervisor me aan om me op te laten nemen op Veluweland (een psychiatrisch dagcentrum). Het ging op de supervisie niet over je stageplaats maar over de onmogelijkheden van jezelf.

K: In je supervisie móet je met problemen komen. Je kunt niet zeggen: 'Met mij is niks aan de hand.' Dat bestaat gewoon niet. Dan is er juist iets mis. Dus ik zocht naar het probleem van die week, en dat vertelde ik daar dan. Dat was niet wat er echt aan de hand was, dat leerde ik wel af, maar ik bedacht iets om het op de supervisie over te hebben.

Maar het openbreken gaat toch voornamelijk in de groep, in het proces van over jezelf praten?

P: Ja, want je moet wel gevoel hebben maar veel gevoel is ook niet goed. Dat wordt ook uitgespit. Je

mag niet roepen: je hebt de hele les verpest met je gedram. Nee, dan kan je niet met je agressie omgaan.

S: Alle gesprekken gaan over 'het gevoel dat jij me niet genoeg ruimte geeft', 'het gevoel dat je over me heen walst'. En dan moet je gaan motiveren waarom je dat gevoel hebt. Het groepsproces gaat bijvoorbeeld zo: je bent het met iemand niet eens en je zegt wat jij vindt. Maar dan zegt diegene met wie je het niet eens bent: 'Ik heb het gevoel dat je mijn mening niet respecteert.' Nou, dat klopt, tenminste op dat moment. Maar dat kan je niet zeggen. Want je moet iedereen mening altijd respecteren en je moet iedereen in haar of zijn waarde laten. Dat is een gouden regel. Dan heet het dat je een irritatie naar die ander toe hebt. Ja, zo heet dat. En dan wordt er gevraagd of die irritatie niet in jezelf zit. Dat breekt je open. Want tenslotte denk je dat alles in jezelf zit en je gaat naarstig zoeken naar al die gevoelens in jezelf die naar buiten moeten, in de groep moeten, ter discussie moeten. Als je het met iemand niet eens bent moet je zeggen: 'Ik voel dit heel anders.' En je moet niet verbaasd zijn als ze dan vragen of het niet in jezelf zit dat je dat zo voelt. Je moet spitten en wroeten in jezelf want daar leer je van.

K: Het wordt een stinkende stronchoop.

P: Ja, en als je dan zegt dat je geen rondje wilt maken zeggen ze: 'Je bent bang.' En dat is dan een argument om het juist wel te doen.

S: Je moet altijd alles verantwoorden en overal verantwoordelijk voor zijn. Je let aldoor op anderen: zijn zij begrijpender dan ik, stellen zij geen betere vragen? Je probeert naarstig de goede vragen te stellen om goed te laten zien hoe aanvoelend je bent, en dan heb je amper energie over om naar het antwoord te luisteren. Terwijl iemand tegen je praat denk je alsmaar: ik stel hier belang in, ik stel hier ècht belang in. Je vraagt je nooit af of het belangrijk is wat iemand zegt. Want je leert dat elk gevoel even belangrijk is. Want het komt toch uit iemands diepste zelf?

P: Waar de docent mee zit, daar moet je je ook nog eens verantwoordelijk voor voelen, onder het mom: we zijn toch allemaal gelijk?

A: We hebben al heel wat docenten aan het huilen gebracht. En dat was dan een probleem van de groep.

S: Vorig jaar zat ik nog in een gemengde groep, dat vond ik erger dan de vrouwengroep waar ik nu in zit, en daar zaten we dan de hele middag, met stiltes en huilpartijen. Op het laatst vroeg ik aan de docent: 'Moet dat nou?' Want ik stond te trillen op mijn benen. 'Ja', zei hij, 'hoe kan je nou doorwerken met al die irritatie en die problemen?' Ja, dat is ook wat moois, hij had die problemen eerst naar boven gehaald en toen moesten wij ze weer wegwerken.

Hoe zit het met de beoordeling?

A: Je wordt in de groep beoordeeld of je doet het zelf. Ik had mezelf een voldoende gegeven voor economie. Maar de docent was het daar niet mee eens. Ze komen dan individueel bij je langs. 'Vind je nou zelf dat je een voldoende waard bent?' Ik had

een vreselijk schuldgevoel, ik dacht: ik begrijp er toch eigenlijk niks van.

P: Volgens mij nekt zoiets vooral vrouwen. Want die hebben veel meer last van schuldgevoel dus die vragen zich krampachtig af of ze nou wel een voldoende waard zijn. Mannen niet, die denken gewoon, nou je weet nooit, misschien red ik het wel.

Maar wat zijn nou de gevolgen van dat praten over je gevoel?

A: Je hebt eigenlijk een tekort aan vakkennis. Je leest bijna niks. Een paar stencils waar je dan urenlang op zit.

S: En het ergste is, je wordt van al dat praten over je emoties niet sterker, je wordt er slap van; je weet niet meer wat je moet kiezen, alles wordt vaag, je voelt wel van alles maar je kiest niks en je doet ook niks.

A: Er wordt ook vreselijk veel verzuimd. En het aantal dat in de loop van de jaren afvalt is zo ontzettend groot. Dan wordt er een schoolpsycholoog aangetrokken; dat is makkelijk, dan ligt het nooit meer aan de school dat er mensen afvallen of dat je niet meer begrijpt waar je mee bezig bent.

K: Toen wij op onze opleiding zeiden dat er iets met de opleiding mis moest zijn, omdat er zoveel mensen afvielen en in inrichtingen verdwenen barstte de hysterie los. Woedend waren ze.

A: We hadden toch alle kansen gehad, we konden toch zelf onze keuzes maken? Alles was toch vrij?

S: Bij ons op school heb je bij de geschiktheidscriteria de 'misgroei'. Dat betekent dat er iets aan je instelling mankeert, iets waardoor je niet geschikt bent voor het welzijnswerk. Dat is heel mooi voor de staf, als je dan veel kritiek hebt, dan mankeert er iets aan je instelling, dan ben je misgegroeid. En dan krijg je extra begeleiding. Je kunt er zelfs om van school gestuurd worden.

Beroepsprospectief

K: En al dat gepraat over emoties en gevoel, het leidt ook af van datgene waarom je op die school zit, namelijk om een beroep te leren. Dat is vooral voor meisjes funest want die hebben toch al een veel vager idee over het beroep dat ze later gaan uitoefenen; dat is al veel onduidelijker dan bij mannen omdat vrouwen geneigd zijn de opleiding te zien als een algemene vorming. In plaats dat je gaat kijken naar wat je in de praktijk later gaat doen, maar nee, na elke les onderwijskunde volgt er weer een rondje over hoe ellendig iedereen zich gevoeld heeft. Daarom zijn het juist vrouwen die het eerst afhaken. Die verdiepen zich veel meer in ieders problemen tijdens zo'n evaluatie, dus dan vinden ze tenslotte alles ellendig en gaan ze weg. Mannen hebben het veel minder moeilijk met de problemen van anderen, die hebben veel meer afstand, dus die verdwijnen niet zo gauw.

P: Bij Nederlands rukt het ook op, het praten over jezelf. We moesten een schrijfopdracht doen. Er werden vragen gesteld zoals 'Noteer in zinnen hoe je je voelt, wat je bang maakt, wat je blij maakt', 'Beschrijf je uiterlijk', 'Beschrijf een lichaamsdeel', 'Maak een lijstje zoals je denkt dat anderen je zien', 'Maak een lijstje zoals je jezelf ziet'. En als je dan

zegt dat je dat te persoonlijk vindt, en geen zin hebt om dat allemaal op te schrijven omdat dat anderen niet aangaat, zegt de docent: 'Je bent bang, het wordt tijd dat je leert om over je angst heen te komen.' Toen ik zei dat het terecht was dat ik bang was, omdat ik het een griezelig idee vond dat het zo maar gewoon werd gevonden om persoonlijke dingen te openbaren aan wildvreemde mensen, zei de docent: 'Dan lever je het maar dichtgeniet in' en 'Ik zal het heus niet lezen hoor.'

Dat is juist voor vrouwen erg. Je moet je gewoon op papier uitkleden voor zo'n man. Je moet een lichaamsdeel beschrijven en je uiterlijk! Voor jongens is dat misschien wel aardig, kunnen ze zwelgen in hun gevoel. Maar voor vrouwen is het je reinste seksueel geweld. En dan maar zeggen dat iedereen gelijk is in de groep. De docent dwingt je gewoon. Maar het is niet doorgeslagen. In de pauze heb ik de andere meiden opgestookt. We hebben gezegd dat we er niets in zagen. Daar wist die docent niets op te verzinnen.

S: Ja, want als je het wel doet, dan ga je op het laatst maar wat verzinnen. Want dan kun je tenslotte niet meer. Je bent helemaal op — net zoals vrouwen in een huwelijk opraken, van het alsmare emoties geven. Je weet zelf echt niet meer wat je voelt en of je nog wel wat voelt. Dat mag je wel zeggen hoor. Dan ben je onzeker. En dat mag, dat is gelegiti-meerd. Maar dan moet je weer gaan vertellen hoe dat komt en hoe dat voelt.

Hoe zit het nou met mannen en vrouwen?

Voor mannen is het praten over gevoel wel een positieve uitbreiding van hun bestaan. Maar voor vrouwen is het belastend. Alsmare aandacht geven en gezellig zijn, en vol begrip, dat is juist iets wat we af moeten leren. Zeker om begrip en aandacht aan mannen te geven, dat is juist onze ondergang. Aan vrouwen, dat is nog wat anders. Maar wat wij juist moeten leren is zakelijk en nuchter te zijn, en onze opleiding te zien als iets waar je een beroep leert, zodat we een maatschappelijk bestaan krijgen en eigen geld verdienen.

K: Op de opleiding vertellen ze je dat niet. Daar verdoezelen ze alles. Voor vrouwen is dat een ramp. Veel vrouwen gaan helemaal niet werken of houden er na een tijdje weer mee op en krijgen een kind.

P: En de verterapeutisering van het onderwijs werkt daar aan mee. Het groepsgebeuren ook. Dat maakt alle belangentegenstellingen, tussen mannen en vrouwen, tussen leerlingen en docenten, alle beroepspectief, onduidelijk.

Maar wat moeten vrouwen daar nu tegen doen?

K. en A.: Steun zoeken bij andere vrouwen. Wij hebben vreselijk veel steunis gemaakt op onze opleiding. Tenslotte schreven we een skriptie waarin stond dat de hulpverlening vrouwen afhankelijk maakte. Daar sprak geen goede hulpverlenersmentaliteit uit, dus kregen we ons diploma niet. Eerst dachten we: val dood met je diploma. Maar tenslotte hebben we een aanvullende skriptie geschreven waarin we schreven dat je van de hulpverlening moest maken wat er van te maken viel. Toen moesten we dat weer motiveren en vertellen wat we daarbij voelden. Maar goed, we vinden een diploma belangrijk. Het is juist zo vrouwelijk om te zeggen: ik ben hier vies van, dit is moreel slecht, ik doe hier niet aan mee. Het is belangrijk om wel te werken en financieel onafhankelijk te zijn. We hebben het gered door met andere vrouwen erover te praten en omdat we met ons drieën waren en steun aan elkaar hadden.

S: Het is bij ons op school moeilijk om iets met elkaar te doen, als vrouwen, juist omdat we ons allemaal zo vreselijk verantwoordelijk voelen, voor mannen, voor docenten, voor de opleiding, en in alle overlegsituaties zitten. Dat is versluiserend. Maar gisteren zaten we weer te evalueren en op een gegeven moment zei ik: Nou ik heb geen zin meer om alles op te rakelen. Ik ga weg. Ik ging weg maar iedereen bleef zitten. Later ben ik teruggekomen en heb op het bord geschreven: 'Evalueer je niet kapot'. Toen zijn ze allemaal opgehouden. Maar ja, de volgende keer zitten we er allemaal weer.

P: Maar het helpt wel, het geeft vaak een ontzettende opluchting als iemand zegt: ik word hier beroerd van en ik zie het niet meer zitten. Bij mij ging er een zucht van verlichting door de groep toen ik dat zei. Want dat kan gewoon, je kan gewoon met je allen beslissen dat je al dat praten over niks niet meer ziet zitten en dat je ermee ophoudt. Geen docent die je tegenhoudt. Je mag toch alles zelf invullen?

NIEUWE LERARENOPLEIDINGEN

71 | 1981

In het begin van de zeventiger jaren is een nieuw soort opleiding gestart voor leraressen en leraren die les moeten geven in het tweede en derdegraads onderwijs: het lager beroepsonderwijs, de mavo, het middelbaar beroepsonderwijs en de lagere klassen van havo en vwo. Het nieuwe aan die Nieuwe Leraren Opleiding (NLO's) is dat de studenten niet in één vak worden opgeleid, maar in twee. In principe halen ze voor het ene vak een tweedegraads bevoegdheid, en in het andere hun derdegraads. Voor de overheid is dat tweevakkenstelsel heel voordelig: de 'wildgroei' van duizenden docenten die 16 uur of zo iets lesgeven kan doorbroken worden; zo

veel mogelijk full-timers, dat is overzichtelijker en goedkoper.

Meisjes en jongens Op het eerste gezicht lijken de deelnamecijfers van meisjes aan die NLO's tot tevredenheid te stemmen: 8018 meisjes tegenover 8676 jongens. Nog even en we hebben de meerderheid. Dan kunnen we eindelijk het onderwijs gaan inrichten zoals wij het willen. Maar is dat eigenlijk wel zo? Die meisjes zitten wel op die opleidingen, maar wat doen ze daar eigenlijk? Wat voor vakken kiezen ze? Hieronder een lijstje met de vakkenkeuze van alle meisjes en jongens op alle NLO's in Nederland. Ter

verduidelijking: ieder individu kiest twee vakken en komt dus twee keer voor in de cijfers. Uit de tabel is niet af te lezen welke vakkencombinatie ieder individu heeft, maar wel welke soort vakkencombinatie; als

er maar 101 meisjes natuurkunde doen, kunnen dus maximaal 101 meisjes een combinatie met natuurkunde hebben.

De vakkenkeuze van meisjes en jongens, volgens de gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek, geteld op 15 september 1980.

Meisjes

2210 textiele werkvormen***
1832 nederlands***
1567 handvaardigheid***
1539 engels
1338 tekenen***
1290 gezondheidskunde*
1235 huishoudkunde**
1117 frans**
708 Duits
674 geschiedenis
599 biologie
468 aardrijkskunde
317 omgangskunde
302 wiskunde
270 maatschappijleer
160 scheikunde
101 natuurkunde
97 economie II
92 godsdienst
59 economie I
57 economische wetenschappen
2 bouwtechniek I
2 bouwtechniek II
0 motorvoertuigtechniek I
0 motorvoertuigtechniek II
0 elektrotechniek I
0 elektrotechniek II
0 mechanische techniek I
0 mechanische techniek II

16036 : 2 = 8018 meisjes

- * vakken waar geen officieel beroep bij hoort
- ** vakken die langzaam maar zeker verdwijnen
- *** vakken waarin nu al een grote werkloosheid is

Wat valt hier zoal uit op te maken? Ruim één op de vier meisjes op een lerarenopleiding heeft als een van haar twee vakken *textiele werkvormen* gekozen; de onderwetse 'nuttige handwerken' met een creatief tintje. Een vak dat bijna uitsluitend op het LHNO gegeven wordt, een opleiding die langzaam aan het leeglopen is. Verder kan je met je diploma de cursussen batikken of zoiets in buurt- en clubhuizen geven: tijdelijk, op free-lance basis. Het terugdraaien van subsidies aan dit soort instellingen maakt die rechtspositieelose baantjes steeds zeldzamer. Van de vakken waar 27 tot 10% van de meisjes voor kiest (van textiele werkvormen tot en met frans) zijn nederlands en engels de enige eindexamenvakken, die in het pakket van veel leerlingen in het voortgezet onderwijs voorkomen. Frans is uitstervend, tekenen en handvaardigheid zijn voor sommige scholen eindexamenvakken. Van de vakken waar 20 tot 10% van de jongens voor

Jongens

1680 geschiedenis
1639 aardrijkskunde
1586 nederlands***
1361 wiskunde
1312 engels
1301 biologie
1117 natuurkunde
912 handvaardigheid***
912 tekenen***
854 Duits
745 scheikunde
562 gezondheidskunde*
551 maatschappijleer
486 economie II
442 huishoudkunde**
393 frans**
314 economie I
250 economische wetenschappen
211 textiele werkvormen
200 godsdienst
161 omgangskunde*
66 elektrotechniek I
66 elektrotechniek II
52 mechanische techniek I
52 mechanische techniek II
40 bouwtechniek I
40 bouwtechniek II
24 motorvoertuigtechniek I
24 motorvoertuigtechniek II

17352 : 2 = 8676 jongens

kiest (geschiedenis tot en met Duits), zijn geschiedenis, aardrijkskunde, nederlands, wiskunde, engels, biologie, natuurkunde en Duits belangrijke eindexamenvakken. En alleen tekenen en handvaardigheid 'onbelangrijke'. Er zitten geen niet-examenvakken bij.

Verder is duidelijk zichtbaar hoe weinig meisjes voor b-vakken kiezen. Biologie scoort het hoogst (7%), dan komt wiskunde (3,5%), scheikunde (2%) en natuurkunde (1%). De cijfers voor de technische vakken zijn — nu die opleiding twee jaar draait — niet erg hoopvol: 0,02; 0,02; 0; 0; 0; 0; 0; 0%.

Geen beroep De meeste meisjes op de lerarenopleidingen hebben zich als lemmingen juist op die vakken(kombinaties) gestort waar nauwelijks een boterham mee te verdienen is. Zij komen van de opleiding zonder beroepsperspektief, maar wel gemiddeld voorzien van de volgende vaardigheden:

kreatief, handvaardig, huishoudelijk, geschoold in het verzorgen van kinderen, zieken en bejaarden, en goed in één of meer talen. Een bekend rijtje; waar hebben we dat meer gezien? Zouden de NLO's echt huisvrouwen, moeders en vrijwilligsters afleveren? Er is de laatste tijd heel wat protest geweest tegen de naam Nieuwe Leraren Opleiding; omdat het lijkt alsof er alleen maar mannen opzitten. Zou die naam, gezien het bovenstaande, niet het beste veranderd kunnen worden in Nieuwe Opleiding voor Leraren en hun Echtgenotes?

Opvallend is dat de meeste meisjes die een 'onmogelijk' vakkenpakket gekozen hebben, dat eigenlijk ook best weten. Ze zeggen het alleen anders. Als je ze vraagt wat ze met hun opleiding gaan doen, antwoorden ze vaak: 'O, dat weet ik nog helemaal niet. Ik zit hier vooral voor mezelf, om van alles te leren, en verder zie ik nog wel.' Terwijl de meeste jongens antwoorden: 'Ik word leraar' of eventueel: 'Ik ga op de universiteit verder studeren.' Dat je op een beroepsopleiding zit om een beroep te leren is voor jongens een logiese zaak, voor meisjes helemaal niet. Economische zelfstandigheid vinden ze bijna vieze woorden, net zoals geld en macht.

Het groepsproces Voor de meisjes op NLO's is het dus van levensbelang om met elkaar aan de praat te raken over de concrete werkelijkheid waarin ze zitten; over de vrouwelijke valkuilen waarin ze getrapt zijn; over de middelen om er weer uit te komen. Massaal vak verwisselen? Steungroepen van vrou-

wen die wel goed gekozen hebben, maar daarmee ook en gigantiese mannelijke concurrentie het hoofd moeten bieden? Massale bijscholing in abstracte en technische kennis? In ieder geval is er genoeg om over te praten, genoeg om te organiseren. Van de kant van de opleidingen zelf wordt er niets gedaan om zo'n discussie te starten, evenmin als een discussie over het toenemende fascisme, het racisme (dat ook op de NLO's welig tiert), kernwapens, abortus en noem maar op. In plaats daarvan moeten studenten groepsgewijs praten over wat ze voelen, hoe ze elkaar 'belevén'; moeten ze leren elkaar uit te laten praten en elkaars mening te respecteren. Lees de vorige Vrouwenkrant maar. Het groepsproces sluit ieder realiteitsbesef uit en dus ook iedere vorm van verzet. Sterker nog. *Iedere* politieke discussie wordt onmogelijk gemaakt in vakken als sociale vaardigheden, onderwijskunde (met elkaar 10% van de opleiding uitmakend) en ook in alle andere vakken waarin steeds meer de moderne omgangsvormen van 'vrijen en gelijken' afgedwongen worden. Systemen waarin iedere politieke discussie verboden is, noemen we totalitair of fascisties. Niemand heeft zich tot nu toe gerealiseerd dat de moderne communicatievormen, het moderne groepsproces op de zogenaamde moderne opleidingen, een manifestatie zijn van een dergelijk systeem in een moderne vorm.

Misschien zouden meisjes op dergelijke opleidingen samen de politieke discussie over wat er eigenlijk met vrouwen aan de hand is moeten beginnen.

FABRIEK SARBEIDSTERS PERU

71 | 1981

In het novembernummer van de Vrouwenkrant schreven we al over de vrouwen in Lima, Peru die twee fabrieken bezet houden, CONEL en LUCY. Nog steeds is de strijd niet ten einde. De CONEL-vrouwen hebben in principe de fabriek in zelfbeheer gekregen (na een bezetting van een jaar met veel ontberingen) maar de rechterlijke uitspraak over de uiteindelijke overname laat al een half jaar op zich wachten en wordt op alle mogelijke manieren door de onderneming getraineed.

De LUCY-vrouwen zitten er nog midden in, slapen vóór de fabriek en worden van alle kanten bedreigd. Ook zij voeren een proces tot overname, maar waarschijnlijk gaan ze dat verliezen, omdat het nieuwe bewind in Peru de wet die dit mogelijk maakt volkomen negeert en wil annuleren.

Om meer bekendheid te geven aan deze acties, maar vooral om financiële steun te verkrijgen, kwam op uitnodiging van het Peru-komitee één van de CONEL-vrouwen naar Nederland. Wij hadden een gesprek met haar:

Een kleine donkere vrouw, 33 jaar oud. Geboren in het oerwoud, opgegroeid in een klein dorpje tussen grootmoeders en tantes, vader en moeder, broertjes en zusjes. Op 18-jarige leeftijd is ze naar Lima getrokken om geld te verdienen. Een moedige stap voor een vrouw in Peru: 'In Lima heb ik verschillende baantjes gehad. Het was moeilijk, heel moeilijk

om werk te vinden. Mijn eerste baantje was dienstmeisje. Het was vreselijk. Ik stond al om 6 uur op om alles te regelen, ontbijt klaarmaken, naar de markt om boodschappen te doen, vegen, wassen koken en zo tot 's middags een uur of 5. Dan had ik vrij om naar de avondschoon te gaan. Maar als die afgelopen was, om 10 uur, moest ik meteen naar huis om de afwas te doen en de boel op te ruimen. Vaak lag ik pas na 12 uur in bed. En dat iedere dag in de week. Het was erg zwaar.' (...)

'Later had ik het geluk om werk te krijgen op een laboratorium, een proefstation van een fabriek die diepvriesmaaltijden maakte. We moesten 6 dagen in de week werken maar verder was het een redelijk baantje. Toch werd ik ontslagen. Vaak moet je als je werk krijgt een arbeidskontraakt tekenen waarin staat dat je na twee maanden weer weg moet... Heel voordelig voor de ondernemer. Het werken bij CONEL was eigenlijk heel best. Niet dat ik veel verdiende, maar het was wel eindelijk een vaste bron van inkomsten. Ik werkte er al best lang...'

Vanaf het moment dat de directie de arbeidsters van CONEL gedwongen op vakantie wilde sturen en weer anderen door middel van een klein bedragje zelf ontslag wilde laten nemen, om op die manier de fabriek illegaal te kunnen sluiten en de benen te nemen, is Dina zich bewust geworden van de noodzaak tot strijd, als arbeidster en als vrouw: 'Ik moest kiezen, zelf ontslag nemen met geld, of anders niet.

Ik was perplex. Hoe kon dit gebeuren? Er was nog materiaal aanwezig voor een half jaar. Ik voelde dat er iets niet klopte. Die nacht kon ik niet slapen. Ik had het mijn zuster verteld. Ze had gehuild 'Oh Dina laat me niet in de steek'. Ze had toen al een kind en had geen werk. Ik lag maar te tolleren en te draaien en te piekeren. Ik besloot bij CONEL te blijven. Maar als het waar was wat de chef zei, dan had ik straks helemaal geen geld...

Midden in de nacht schrok ik wakker. Plotseling zag ik heel duidelijk dat het leugens waren die de ondernemer ten goede kwamen. Ik schrok haast van de gedachte. Ik wist nu dat ik geen ontslag moest nemen dat ik ertegen moest vechten, maar hoe? Ik was altijd heel zwak en huilde veel, zei nooit iets. Hoe moest ik het tegen die mannen opnemen? Hoe kon ik protesteren? Zorgen dat het niet doorging? Ik moest veranderen, ik moest sterk zijn, niet meer bang zijn. Ik bad god of hij mij wilde helpen en ik wist dat hij dat zou doen. En vanaf die dag ben ik erg veranderd. Zo sterk dat ik nu zelf en ook de mensen om mij heen zich niet meer voor kunnen stellen dat ik dezelfde Dina ben.'

Vanaf die tijd is Dina's leven zich af gaan spelen in en rondom de CONEL-fabriek, sinds ruim een jaar is ze haast nooit meer thuis. Al die tijd dat de bezetting duurt hebben ze geen loon meer ontvangen. 'We hebben allerlei evenementen georganiseerd om aan geld te komen, zoals sportwedstrijden. Veel eten hebben we bij elkaar moeten bedelen op de markt. Maar het is moeilijk. Sommige mensen willen wel helpen, maar velen ook niet — de weerstand waar we op stuiten is enorm hoog. Van de 40 vrouwen waar we de bezetting mee begonnen zijn, bleven er maar 28 over. Een aantal is omgekocht, kregen geld van CONEL als ze er mee ophielden en zich lieten ontslaan. Voor de andere is de druk van de armoede en de druk van de familie te groot geweest: Vrouwen mogen zich niet mengen in politieke moeilijkheden, ze horen thuis, vinden de mannen. Werken mag alleen als het geld absoluut noodzakelijk is. Vooral in het begin was het mannenprotest groot. "Jullie zijn maar vrouwen, jullie hebben geen kans." Veel vrouwen durfden uit angst voor hun echtgenoten het niet te vertellen. Later kwam de konfrontatie en kwam de klap harder aan. Mannen dreigden weg te gaan, hen in de steek te laten, of controleerden of ze niet iets met andere mannen hadden. Nu is dat minder, sinds de vrouwen winnen, geven de mannen meer steun.' (Met een gewonnen aktie van je vrouw valt blijkbaar nog wel eer te behalen.)

De vrouwenbeweging in Peru is klein. Er zijn zo'n vijf verschillende, vrij kleine, vrouwengroepen. Ze geven morele steun, want geld hebben zij evenmin. Voor demonstraties en manifestaties kregen ze steun van 'Mujeras y Lucha'. Een andere groep 'Manuella Ramos' helpt de CONEL-vrouwen met foto's verspreiden en steunkaarten. Ook hebben ze brieven geschreven naar vrouwengroepen in de Verenigde Staten, in Japan en andere westerse landen, om internationale druk op de regering uitgeoefend te krijgen.

Kerkelijke gemeenschappen in de sloppen geven eten. Waarschijnlijk is dat één van de redenen dat het katholieke geloof nog zo sterk leeft bij de peruaanse vrouwen. Bij vragen aan Dina over moederschap, abortus en dergelijke zaken, nam zij duidelijk het standpunt van de kerk in: ook al loopt je man weg, raak je buiten je schuld zwanger, ben je te arm om je kind (op) te voeden, het is je plicht als vrouw het te aksepteren en het kind toch te krijgen.

Ook van de vakbond krijgen de CONEL-vrouwen steun, al voor de bezetting. Pogingen tot omkoping van het vakbondsbestuur door de onderneming zijn mislukt. Het is een kleine, bedrijfsgebonden vakbond die behalve de eis tot overdracht, ook eisen voor hogere lonen en kresjes ingediend heeft. De federatieve vakvereniging CGTP echter, ondersteunt hen *niet*, net zomin als de APRA, de uiterst rechts geworden sociaal-demokraten.

We vragen Dina naar het effect wat deze langdurige aktie op haar persoonlijke leven heeft gehad: 'Ik zei al dat ik was veranderd. Ik heb me niet laten ompraten bij de chef die dag, ik deed mijn mond open, ik zei ineens wat ik er van dacht. Bij mensen die niets durven zeggen, hoopt alles op, beetje bij beetje, tot dat de bom barst. En die mensen zijn nooit om te praten. De eerste keer dat ik in het openbaar moest praten was op de vrouwendag. Ik zei 'Beste kompaneras, vergeef me, het is vandaag de eerste keer dat ik in het openbaar spreek', en het ging goed! Alles ging beter, beetje bij beetje. Ik heb geleerd dat je moet protesteren, anders gebeurt er niets. Maar, ik voel me ook ouder geworden. Psychies, maar ook fysiek, zo'n bezetting vreet aan je. Het was heel zwaar. Alleen al die dagen dat er werkelijk niets te eten was...'

Nog steeds 'woont' Dina in /bij de fabriek: 'Nee, thuis heb ik maar een paar keer geslapen. Ik slaap daar nog onrustiger. Ik ben dan heel ongerust over de gang van zaken op de fabriek ... ik droom dan dat er weer een knokploeg komt. Ook hier in Holland heb ik die angstdromen.

Bovendien staat haar huisje zowat op instorten — het zit onder de houtwormen. Vóór de bezetting had ze wat geld gespaard om materiaal te kopen voor een stenen huis, waar ze met haar zusje die een baby heeft en geen werk, en haar broer die moet studeren, samen zou kunnen wonen. Een soort levenswens die ze wel op haar buik kan schrijven. Het geld is al lang opgegaan — ze moesten toch eten? Bovendien heerst er op dit moment een inflatie van 60% in Peru. Alles wordt duurder, het geld is bijna niets meer waard.

Wat zijn de toekomstplannen van de CONEL-vrouwen? 'Onze hoop is op de rechterlijke uitspraak tot zelfbestuur gevestigd. Die is als alles goed gaat en niet langer tegengehouden wordt op 5 maart 1981. Maar daarna is nog niet alles in orde. We moeten een produkt zoeken wat goed in de markt ligt. Misschien batterijen. Wel eerst het aanwezige materiaal opmaken, maar het vervaardigen van onderdelen (van elektrische apparaten) maakt ons veel te afhan-

kelijk van andere bedrijven. Zeker nu het huidige bewind de import heeft vrijgegeven stuiten we nog eens extra op de concurrentie van grotere buitenlandse bedrijven. Verder moeten we onszelf scholen, leren hoe een fabriek te beheren. Dat zal moeilijk zijn, we zijn nu allemaal handarbeidsters, maar we zijn vol goede moed!

Voor de LUCY-vrouwen is de situatie nog minder rooskleurig. Zij wachten eveneens op de uitspraak, maar waarschijnlijk wordt hun eis tot overdracht negatief beantwoord. Wel beroepen ze zich op dezelfde wet als de CONEL-vrouwen, maar er wordt door het nieuwe bewind van alles geprobeerd om die wet te annuleren. Nog steeds bezetten de LUCY-vrouwen de fabriek — slapen 's nachts op het terrein in de vrieskou, hebben geen geld, geen eten, maar ook

geen enkele zekerheid, geen enkel vooruitzicht op een betere toekomst.

Hier dus maar weer het gironummer van het Perukomitee. Het gaat niet om kwartjes en dubbeltjes, maar om *duizenden guldens* die nodig zijn voor de LUCY-vrouwen om in leven te blijven, voor de CONEL-vrouwen om de machines over te nemen en de kans te krijgen een eigen bedrijf, een eigen bestaan, op te bouwen.

Perukomitee, Groenburgwal 38, Amsterdam. Giro 3893974 o/v CONEL/LUCY. Wil je meer informatie, bestel dan de uitstekende brochure 'Vrouwen in Peru, de fabrieksarbeidster' door storting van f 4,50.

ROLDOORBREKEND OPVOEDEN 1

74 | 1981

RIk vroeg me af hoe dat nou eigenlijk precies zit. Wat de invloed van het feminisme op de opvoeding van kinderen op dit moment is. Nou, omdat ik op een kresj werk genoeg materiaal voorhanden om hier iets over te kunnen schrijven. Ik moet er wel bij vertellen dat het een kresj is waar alleen maar kinderen op zitten van moderne, voor het merendeel progressieve ouders die gestudeerd hebben. Ouders die zeggen dat ze hun kinderen roldoorbrekend op willen voeden.

Er is inderdaad op dit moment een groot verschil tussen jongetjes van nu en jongetjes van 10 jaar geleden. Want wat denk je dat me opviel toen ik me er echt bewust mee bezig ging houden en over na ging denken. Natuurlijk ... hoe het gedrag van de jongetjes veranderd was. Dat er steeds meer jongetjes lief en knuffelig waren. Dat er steeds meer jongetjes gezellig bij mij op schoot kwamen zitten. Dat er steeds meer jongetjes echt verdrietig waren en huilden. Geweldig dus. Er was dus toch bij veel moeders doorgedrongen dat mannen van nu vervelend waren en dat ze dat met hun zonen anders aan moesten pakken.

Meisjes vergeten Tot zover is er nog niks aan de hand, totdat ik me ineens realiseerde dat ik mezelf de verkeerde vraag had gesteld. Het is immers niet belangrijk wat er nou aan jongetjes opvoeden veranderd is. Jongens worden automaties mannen en zullen dus automaties op betere en machtigere posities in de manschappij terecht komen. Het is veel belangrijker mezelf af te vragen wat er nou veranderd is aan de opvoeding van meisjes. *En toen ben ik me rot geschrokken!!* Ik wist het niet!! Pas na heel lang praten met anderen durfde ik mezelf toe te geven dat ik de meiden op de kresj eigenlijk gewoon vergeten was. Dat ze bijna niet in m'n aandacht over feministies opvoeden naar voren kwamen. Toen ik met andere vrouwen en met de moeders hierover ging praten bleek dit een vrij algemeen verschijnsel te zijn. Feministies opvoeden betekent op dit moment jongetjes gevoelsmatiger maken, maar wat het nou voor meiden betekent...? Bijna niemand kan daar een antwoord op geven.

Waarmee weer overduidelijk is dat kinderen opvoeden jongetjes opvoeden is.

Op de kresj viel me bij de kinderen op dat jongens nu ook met poppen mogen spelen, dat dat zelfs door de ouders aangemoedigd wordt. 'Kijk eens hoe schattig, hij speelt met een pop.' Dat jongens in groepjes samen spelen en alle aandacht opslokken. Dat het bij jongetjes nog wel door de vingers gezien wordt als ze de traditionele jongensspelletjes spelen en dat ze de aandacht krijgen als ze de tot voorheen traditionele meisjesspelletjes doen. Dat jongens nu dus eigenlijk alle aandacht krijgen. Ook die aandacht die vroeger voor meiden was. De aandacht die meiden kregen als ze met poppen speelden, de aandacht die meiden kregen als ze lief aan het tekenen waren. Zelfs de negatieve aandacht die wij vroeger in ieder geval nog wel kregen wordt hen onthouden. Vroeger moesten we tenminste nog een rok aan als er bezoek kwam, aardig zijn en lief en vooral niet vies, kortom ons leren aanpassen aan de traditionele vrouwenrol. We wisten daardoor tenminste wat we niet mochten waardoor de uitdaging en de mogelijkheid om je er tegen te verzetten, die negatieve aandacht om te zetten in iets positiefs, in ieder geval bestond. Wat je als klein meisje tegenwoordig ook doet, veel uithalen zal het niet. Geen afkeuring, geen goedkeuring, niets. Er wordt niet meer geknuffeld en lief gedaan met meiden. Er wordt niet meer met ze getutteld. Alles gaat naar de Jongens. Meiden worden gewoon vergeten.

Verstild En dat is wat je ook kunt zien op hun gezichten, want ineens zag ik het gezicht voor me van een meisje bij mij op de kresj. Helemaal verstild, je kunt er niets meer aan aflezen. Niet of ze verdrietig is, niet of ze iets leuk vindt, helemaal niks. Dat gezicht begon ik bij steeds meer meisjes te herkennen. Meisjes die gewoon maar zitten te wachten of er iemand is die aandacht aan ze wil besteden. Meisjes, die niet meer zoals wij vroeger gezellig samen met poppenwagens rijden. Nee, meisjes die ieder afzonderlijk in een hoek zitten te spelen. Ik ben me daar echt wezenloos van geschrokken!

Want waar leidt het toe? Het leidt naar vriendelijke gevoelige mannen, maar voor vrouwen verbetert er niks. Als mannen vriendelijker en gevoeliger zijn betekent dat immers niet automatisch dat vrouwen zelfbewuster, sterker en onafhankelijker zullen worden. Dat is wat er verkeerd is aan het idee dat de manschappij wel zal veranderen als mannen vriendelijker en gevoeliger zijn. Wat er verandert is alleen dat er vriendelijker en gevoeliger mannen op belangrijke posities in de manschappij zullen zitten en niet dat er ineens meer vrouwen op die posities zullen komen. Dat het nog moeilijker voor vrouwen zal worden om zichzelf te realiseren dat ze onderdrukt worden. De mannen zijn toch immers zo vriendelijk en gevoelig geworden. Hoe kun je nou kwaad worden op iemand die zo vriendelijk en gevoelig is? Wat ze helemaal zullen gaan vergeten is dat die man hoe lief en aardig hij ook is manschappelijk gezien alle macht heeft.

Alleen met de meiden Toen ik me dit allemaal ge-realiseerd had heb ik besloten om me op de kresj alleen nog maar met de meiden te gaan bemoeien. En toen gebeurden er de gekste dingen. Want natuurlijk pikten de jongens dat niet zomaar. Ze gingen, hoe klein ze dan ook nog zijn, de boel terroriseren. Als ik met de meiden iets gezelligs aan het doen was ekspres de boel verstieren. Kortom, ze stelden alles in het werk om de aandacht die ze gewend waren te krijgen weer terug te veroveren. Ik heb in een heel korte tijd nog nooit zoveel ongelukken op de kresj meegemaakt.

Ik hoop dat het voor de meiden bij mij op de kresj nog niet te laat is. Ik hoop dat ze door die ekstra aandacht weer samen gaan spelen en weer lol krijgen. Ik denk dat ze met die extra aandacht misschien eindelijk gelijk behandeld worden.

OPGEDRONGEN MOEDERSCHAP

74 | 1981

Volgens de theorie van A. Rich in 'Uit vrouwen geboren', hebben de 9 maanden zwangerschap en de bevalling (waarvan ik ongeveer 10 jaar geleden met volle teugen had kunnen genieten) mij een volmaakte vrouw doen worden. Op het sensuele moment dat mijn vagina zich opende bij de uitdrijving van een dochter was het zover: lichaam en geest kwamen samen. Sedert het moment dat mijn lichaam de geest kreeg is de frequentie en de intensiteit van mijn orgasmes ook, bij wijze van spreken, 'zienderogen' toegenomen. Opzienbarend is dit laatste echter niet, daar ik van verkrachtingen niet klaar kon komen. De ongewenste of verwenste seksualiteit bezorgde mij het OOM-schap (Onbewust Ongehuwd Moederschap). Boeken over dit onderwerp monden meestal uit in een vreselijk zelfbeklag, of eindigen met oneindige rankunes. Het ligt geenszins in mijn bedoeling hiermee te eindigen. Daarom begin ik er maar mee. Daar de Vrouwenkrant toch een ander medium is dan de klaaglijn van Radio Stad laat ik het zelfbeklag hier ook maar varen. Rest mij nog te beginnen bij de rankunes.

OOM-schap Zoals gezegd werd ik onbewust ongehuwd moeder. Dit had zoals zo vaak te maken met: ongewenste seksualiteit of verkrachting, ongewenste zwangerschap, ongewenst baren en ongewenst kindloos moederschap. Kortom: geen zelfbeschikingsrecht, geen zelfbeslissingsrecht maar baarplicht en plicht tot afstaan. Alle *rankunes* die daarvoor ontstonden gingen zich omzetten in moederlijke gevoelens. Met andere woorden, omdat ik geen *monster* mocht zijn, werd ik moeder. Dit monsterschap en moederschap oftewel woede en tederheid wisselen elkaar bij moeders met kinderen zodanig af dat het een vicieuze cirkel wordt.

De *rankunes* die ik had stelde ik in verbinding met het moederschap. De *woede* over de manier waarop en dat alles zo gegaan was, wat niets te maken had met het kind, veranderde in *tederheid* voor het kind, terwijl *wij met elkaar* niets te maken hadden. Het in praktijk brengen van die tederheid maakte mij ver-

volgens in de ogen van de adoptie-ouders tot *monster* wat bij hen na enige tijd weer omsloeg in *tederheid* voor mij.

Omdat ik had kunnen baren, had ik recht op moederlijke gevoelens. Mij was het kind, het produkt van alles, afgenomen. De adoptie-ouders maakten die diefstal visueel en werden een objekt om mijn recht op te behalen. Wat dit alles in praktijk inhield komt straks. Natuurlijk ontstond dit monsterschap niet zomaar, net zomin als de moederlijke gevoelens. Juist de nieuwe vrouwelijkheid bevorderde deze ontwikkeling. De hulpverlening (het maatschappelijk werk) zette het in werking (*rankunes* t.a.v. laatstgenoemde heb ik nooit omgezet in moederlijke gevoelens). In een beroepsmatig telefoongesprek met een medewerkster van het Fiom werd mij de mogelijkheid geopperd om middels het opragen van info *kontakt* te houden met Maartje, m.a.w. zij *kreëerden* een mogelijkheid tot uiting van mijn moederlijke gevoelens. Tot dan toe was het duidelijk geweest dat onze wegen gescheiden waren en dat zouden blijven. Denkende in termen van, zo is het, zo moet het zijn, had ik me hierbij neergelegd. Nu werd de uitlaatklep gepresenteerd, het moederlijke gevoel kon zich gaan ontwikkelen, met als energiebron de *rankune*. Waar die *rankunes* uit voortkwamen is het volgende. Bij de legaliteit van het hebben van een 'verkering' moest er gevreeën worden. Dit kwam neer op de ene verkrachting na de andere. Het wel of niet willen neuken op mijn dertiende stond niet ter discussie. Onder argumentatie van: Ton en Jan doen het ook (niet samen natuurlijk), mogen ook op de wip (wat stond voor neuken), tot en met het 'als het niet mag verzuip ik me in de zee', moest het er maar van komen.

Op diverse manieren maakte ik duidelijk dat ik persé niet wilde en niet kon (katolieke opvoeding). Toen het puntje bij het paaltje dreigde te komen had ik, eenmaal op mijn rug neergelegd, in fietsenhokken, duinen, garages, openbare flatgebouwen, kelders en autoos niets meer te piepen. Mij restte alleen nog

te hijgen. Mijn onwil en verzet werd onder het mom van 'als een meisje nee zegt, bedoelt ze ja' gereduceerd tot tegenstribbelen, wat tot het spel der 'liefde' behoort. Neuken was binnen mijn heteroseksualiteitsideologie iets wat lekker moest zijn, wat je in de liefde tot het laatst toe moest bewaren en iets waarvan kinderen konden komen. Daar het krikken, zoals mijn vriendje dat noemde, verre van lekker was leek het mij dat er dus ook niet echt geneukt was. Na enige tijd bleek dat ook *ik* verre van lekker was geworden. Kotsend en galspuwend bezocht ik de dokter die na veel gewroet in m'n lijf en nadien in mijn seksuele praktijken, konkludeerde dat ik goed zwanger was en slecht. Op de vraag of ik abortus wilde (welke hij stelde of het om het nuttigen van een zak patat met of zonder ging) antwoordde ik zachtjes: 'Eh... ja.' Bijna flauwvallend zag ik het lijk al drijven. Hoe vertel ik dit mijn katolieke ouders, mijn begripvolle vriend en mijn etiese school? Omdat mijn vriendje zo begripvol was fietste ik na het bezoek aan de dokter dus hard naar hem toe. Zijn eerste begripvolle reactie was: 'Weet je wel zeker dat het van mij is?' Alsof ik met Jan en alleman geneukt zou hebben... Alsof ik het lekker had gevonden. De tweede reactie was ook erg hoopgevend: 'Zullen we gaan trouwen of vluchten naar Duitsland?' Vluchten kon niet meer, het had toen al geen enkele zin.

Nadat mijn ouders voor een gesprek onder zes ogen uitgenodigd waren bij de arts, stortte het gezin zich in puin. Mijn moeder lag weken in bed, mijn vader die al bijna een keer aan een hartaanval gestorven was, moest rust houden en ik, *ik* moest me vooral rustig houden. De beslissing dat ik een abortus wilde verdween met de mayonaise in de ijskast. Werkend op mijn schuldgevoel: 'Zij, zij zal nog geen vlieg kwaad doen' (was ook zo) werd er over mij (heen) besloten dat abortus uitgesloten was. Geheel in wanhoop riep mijn vader, bij monde van bisschop Simonis, telefonies de Here aan (evenals Van Agt een groot vriend van mijn vader). ... Nee, nee, zelfs in dit geval niet, was het antwoord aan de andere kant van de lijn. De kerk had tegen *mij* niet gezegd 'Gaat heen en vermenigvuldigt u.' Daarom gebod zij nu 'Laat geen zaad verloren gaan.' Kortom, ik moest die zwangerschap maar uitzitten. Eigen schuld, dikke bult.

Dat uitzitten moest vooral in alle rust gebeuren en hiertoe werd ik verbannen naar een wildvreemd gezin in het Verre Oosten van het land... daar zaten de wijzen. Eenmaal daar beland, maakten mijn ouders met medewerking van mijn pleegouders en maatschappelijk werkster duidelijk dat ik het kind maar moest afstaan (die pleegouders hadden zelf twee geadopteerde kinderen, waardoor ik t.o.v. niemand kon aanvoeren dat dat geen goede oplossing zou zijn). Tot dan toe leefde ik in de illusie dat ik het, na de bevalling, mee naar huis zou nemen. Mijn moeder had toegezegd te doen alsof het van haar was. Natuurlijk kon ik me niet beroepen op deze toezegging; ik had geen poot om op te staan. Bovendien zou het een volslagen belachelijke situatie geworden zijn. Het idee, dat zij, nog doordrongen van de luiertucht van haar vijfde kind, op haar 48e jaar nog

eens opnieuw moest beginnen... Vervelend genoeg werd mij niet duidelijk voor ogen gehouden dat de kaarten al geschud waren. Ook ik kreeg zo'n vijf dagen bedenktijd. Uiteraard viel er niets meer te bedenken, laat staan te kiezen. Kortom: depressieve tolerantie alom. De beslissing ging ik inzien als door mijzelf genomen, in het belang van... Dit werd uiteraard aangemoedigd door dokter en maatschappelijk werkster, waar ik naarmate mijn buik dikker werd, m'n gezicht vaker liet zien. Daar ik niet tot het einde toe bij het pleeggezin kon blijven, moest een periode van een week overbrugd worden. Ik werd vervroegd opgenomen. Het kind werd middels allergehande pillen en een infuus opgewekt om de bevalling te bevorderen. Die bevalling beviel niet zo. Dat het niet geheel pijnloos verliep kwam waarschijnlijk doordat ik uit mijn evenwicht gebracht was door gezinsmoeilijkheden, geldzorgen en sociale problemen (aldus A. Rich). Over dit alles zal ik niet verder uitwijden. Spaar me en vooral jezelf. Met de mededeling dat de baby met de blonde haren en blauwe ogen, een meisje was, scheidden onze wegen. Ik ging weer terug naar af en huis, bleef behandeld als dochter en vervolgde mijn scholierschap. Tot zover 't ingekort verhaal

Ontwikkeling van moederlijke gevoelens, onder invloed van de nieuwe vrouwelijkheid

Onder invloed van de nieuwe vrouwelijkheid werd ik gedwongen af te komen van mijn introvert gedrag. Daar ik ook zelf de angst tot spreken liever kwijt dan rijk was, begon ik onder toedoen van therapieën geweld mijn doopceel te lichten. Dat was een hele openbaring. Het akelige was alleen dat ik m'n negatieve gevoelens om moest zetten in iets positiefs.

- In plaats van me te schamen voor alles en vooral nog wat moest ik er trots op worden moeder te zijn (in feite hield dat in dat ik trots moest zijn en ideologieën moeder moest worden).
- De schaamte voor lijf en leden moest ook afgebroken worden. Nooit weg natuurlijk, vermits 't maar niet de andere kant op sloeg.

Tot dan toe was mijn lijf een verpakking gebleven. Nadat het kind zich er uit verlost had bleef er een verschrompeld, moederkoekloos vel over, aldus mezelf. Onder het mom van 'als je niet van jezelf houdt, kun je ook niet van een ander houden' moest ik mijn lijf leren aksepteren, nee, ik moest het mooi gaan vinden. Voor mij was m'n lijf het visuele van het verleden, waarover ik niet praten kon. De angst voor het moeten ontbloten in gezelschap heeft mij heel lang achtervolgd. De grootste frustratie kwam daar dan ook uit voort; niet kunnen meedoen en meegaan op schoolreisjes, het verlies van een vriendin omdat ik niet kon vrijen, daar zij daartoe toch wel mijn lijf zou moeten zien.

Door de angst voor pikken, samenhangend met de angst voor neuken, die ik later moest overwinnen, ontkende ik bij vriendjes ieder seksueel gevoel, *pretendeerde* ik van steen te zijn en was weer die oude trut. Toen de *schaamte* voor lijf en leden dreigde *voorbij* te gaan, schreef ik in navolging van A. Meulenbelt niet meer gewoon mijn achternaam op m'n stageverslag en skriptie voor de sociale akademie,

maar: 'Jeannine, Jacqueline's dochter, Maartjes moeder... Provocerender kon ik mijn trotsheid niet verwoorden.

..... **Van moederschap naar monsterschap** Vanaf het moment dat ik na het telefoongesprek met de maatschappelijk werkster, de hoorn op de haak legde, sprong zoals gezegd mijn moederschap in bloei en ontluikte na enige tijd echter ook menig doorn. Nadat ik geruime tijd niets meer van me had laten horen begon dat moederschap behoorlijk aan me te knagen. Om me van m'n schuldgevoel vrij te kopen (een goede moeder laat toch wel iets van haarzelf horen), liet ik een maatschappelijk werkster informatie over Maartje inwinnen. Daar zij hiertoe het voogdijgezin moest uithoren, was hiermee mijn monsterschap geboren en gedoemd om als een ware bedreiging uit te groeien tot een monster van formaat. De oproep tot het tekenen van de definitieve adoptie liet ik bv. in eerste instantie onaangevoerd op m'n tafel liggen tussen tijdschriften als 'de vrije anarchist' en blaadjes van de dierenbescherming. Maar goed. Ik moest er toch iets mee. Ik moest opkomen voor mezelf had ik in de assertiviteitskursus, in het vrouwenwerk en op de sociale academie geleerd. Daar ik m'n kursusgeld er toch ook uit moest halen ging ik in de aanval. Nu kwam het op daden aan. Een gesprek dat ik aangevraagd had met de maatschappelijk werkster zei ik af. Ik belde haar op om te vertellen dat ik niet zou komen. Daar ik niet zonder meer mijn goedkeuring wou geven aan de adoptie stelde ik een vragenlijst op, die ik haar zou doen toekomen. 'Het gebrek aan informatie draagt er zorg voor dat ik geen beslissing kan nemen', sprak ik haar door de telefoon toe (een goede moeder behoort alles te willen weten). Grofweg gezien kwam die vragenlijst op hetzelfde neer als de intake-formulieren die gebruikt worden bij huisbezoeken t.b.v. remedial teaching of plaatsing op een LOM-school.

Die vragenlijst heb ik overigens nooit verstuurd, dat was veel te onpersoonlijk. Vervolgens vroeg ik op de eerste rechtszitting een bezoekerregeling aan. Het was toch mijn kind. Ik wilde haar nou wel eens zien. Per slot van rekening had ik alleen de rottigheid van alles gehad en zij, zij hadden een leuke dochter. Dat deze wens tot contact in één richting lag, werd mij na enige tijd op beleefde doch niet onduidelijke wijze uit de inmiddels wat bebloede doekjes gedaan. Het gevolg van een bezoekerregeling was natuurlijk simpel te bedenken. Enerzijds wilde ik niet de verweg gezochte doch gevonden vreemde tante zijn, anderzijds ook niet de vlotte gescheiden vader die zich voor zijn kind een abonnement op Artis had aangeschaft. Kortom, ik viel tussen de gezellige wal en het zinkende schip. Dat ik op den duur de opvoeding van Maartje mee wilde gaan bepalen lag in de lijn der verwachtingen. Zo ook de hoofdpijn en broekhoest die ik kreeg van de discussies in het Vrouwenhuis over het omgangsrecht. Naarstig zocht ik naar het ei van Columbus en vond het. Gelukkig, ik kon me beroepen op het feit dat ik haar geboord had en dat kon zo'n gescheiden vader nooit inbrengen.

De bezoekerregeling werd mij niet toegekend. Middels het maatschappelijk werk deden de ouders het voorstel om als vervanging daarvoor naar Artis te gaan, zodat ik haar op een afstand van 500 meter gade kon slaan. Dus toch Artis? Nee, daar heb ik ontroerd doch vriendelijk voor bedankt. Als deze poppenkast het enige zinnige voorstel kon zijn om twee totaal in de war gebrachte partijen van hun op de top gedreven emotionele wanhoop te ontlasten, is het er maar één die voor aap kon komen te staan en dat was het maatschappelijk werk. De bezoekerregeling ging niet door, dus vroeg ik natuurlijk gestimuleerd door het maatschappelijk werk, een gesprek aan met de ouders. Dit gesprek werd toegevoegd, op voorwaarde dat ik niet over die regeling zou zeuren. Hierop antwoorde ik: Dat is best, als zij maar niet over 'het definitieve afstand doen' beginnen. In het gesprek dat onder strenge bewaking van wel liefst twee maatschappelijk werksters plaats vond (op ons werd niet bezuinigd) hoorden we elkaar op emotionele wijze uit. De harde konfrontatie was hartverscheurend. Een vader en twee moeders naast elkaar? Vlogen wij elkaar in de procedure steeds in de haren, op mijn verzoek, dit keer vlogen wij elkaar bijna om de nek. Natuurlijk kochten wij beiden niets voor dit vreselijk aandoenlijk drama, in de positie waarin wij, dankzij het maatschappelijk werk gemanoevreerd waren.

Eenmaal goed en wel thuis aangekomen vervolgde ik weer mijn enige machtsmiddel, het monsterschap. In het gesprek was mij toegezegd dat als Maartje mij zou willen zien, de ouders hieraan mee zouden werken. Nu wilde ik dat zwart op wit, zo niet, dan ging het 'feest' niet door. Als goede moeder moest ik haar later toch duidelijk maken dat ik het allemaal anders had willen doen, maar dat dat niet gegaan was, omdat ik totaal machteloos was. Ook hierin stemden de ouders toe, dat moest wel, anders was de zaak nog 2 jaar aangehouden c.q. uitgesteld. Ten slotte kreeg ik een akte van berusting toegestuurd, welke ik in eerste instantie niet wenste te tekenen, daar ik niet wenste te berusten (de zaak was nog maar 'net' in aktie gekomen) en omdat de voorwaarde, die elders al zwart op wit stond er niet nóg eens in opgenomen was. Duidelijk werd dat als ik nu niet zou tekenen de rechter over 2 jaar bij de beslissing af zou gaan op het advies van de Raad van de Kinderbescherming en dat zou toch positief zijn. Uiteindelijk tekende ik, zij het dan gedwongen. Alles wat er uit te slepen viel, was er uit gesleept. Bovendien betekende niet tekenen dat ik in hoger beroep moest gaan. Het monster was op.

Maar wat nu? Helpt daar geen lief moedertje meer aan? Het heden kan beter uitgedrukt worden in: Hoe het lieve moedertje van haar moederlijke gevoel te redden. Duidelijk is, dat het hulpverlenend apparaat processen in werking stelt waarvan zij zelf niet eens de gevolgen kan overzien, laat staan diegene die in haar handen valt. Tijdens de hele procedure kon ook ik ekstra aandacht krijgen, omdat ik alles nog niet verwerkt zou hebben. Dit terwijl ik mijn moederlijke gevoelens die ik van hen zou en moest hebben en/of ontwikkelen, nergens in kon verwerken. Dat was en is het probleem. Dat de hulpverlening zo'n

machtspositie gaat innemen is natuurlijk niet uit vrouwen geboren. Dit doet zij om de moederschapsideologie te bevestigen. 'Het kenvermogen tot moederlijke gevoelens zetelt in elke vezel, dat mag bij moeder Maria niet onaangetaast blijven.' Stel je voor dat je zonder enig gevoel van moederlijke verantwoordelijkheid je kind met het kinderbeschermend water weg zou gooien. Wanneer je eenmaal in handen bent gevallen van de moederschapsideologie der staatsapparaten, functioneer je net als de ME: 'Het peloton eenmaal in beweging is niet meer te stoppen.' Dat is nou juist de grootste ellende.

Het zou volstrekt irreëel zijn te verwachten dat ik mijn aangemeten moederlijk gevoel t.a.v. het door mij gebaard objekt ineens laat doodbloeden om het vervolgens in mijn donkere kerker op te baren! (Pas nog heb ik uit schuldgevoel 'bijna' weer info naar Maartje in laten winnen. Het werd weer eens tijd om wat van me te laten horen.)

Haar foto hangt nog steeds aan de muur, en als zij morgen mij wil zien, als straks *zij* wellicht zwanger op de stoep staat of wegloopt in een vreselijke ruzie met haar ouders, wat dan? De droom die opgebouwd moest worden zakt niet als een kaartenhuis ineen. Daarvoor is het krimineel geweld te succesvol geweest.

Het is niet voor niets dat ik met de staking zo actief ben geworden in het Vrouwenhuis. Voordien stikte

ik in alles, omdat ik bleef hangen in mijn individuele ervaring en vandaaruit probeerde overal het beste voor mezelf ervan te maken. In plaats van te vechten voor vrije abortus, zocht ik de bron van alle ellende op. Woedend werd ik toen ik in een demonstratie pater Koopman zag staan. Ik liep maar door omdat ik niet voor mezelf in kon staan en jankte maar een potje. Dat lucht op hè, in plaats van erop af te gaan om die godvergeten satanvereerder naar de eeuwige jachtvelden te verjagen. Maar goed, ik liep verder, zonder bloedvlekken en hervatte de demonstratieroete, waarmee ik uit volle borst zingend, in mijn roze trappelzakje met buttons, dacht een feministiese daad te verrichten.

Woedend werd ik op het Koopmans kongres. Ik wilde nu echt actie voeren, al waren er maar weinig vrouwen, we moesten de boel verstoren. Uiteindelijk restte mij het verlost raken van de woede, dus ging ik door Gert en Hermien heen zingen, spuugde ik op het hoogpolig tapijt en liet ik na elke psalm een aantal schitterend weergalmende boeren. Natuurlijk haalde dat niet veel uit, maar goed, het verloste mij van mijn woede.

Als ik al die woede van meet af aan had omgezet in kcal. had ik heel wat zakdoeken droog kunnen houden en alle lakens van Groningen tot Maastricht kunnen volborduren met het opschrift: 'Ik staak tegen de abortuswet'. (Als ik zou hebben kunnen borduren.)

VROUWEN IN DE BIJSTAND

76 | 1981

Iedereen hier in Nederland die geen betaald werk heeft (of een kostwinner), komt hoe dan ook in aanmerking voor één van de vele uitkeringen die ons sociale verzekeringsstelsel rijk is. Een verworvenheid die ervoor zorgt dat niemand van honger om zou hoeven te komen — want ben je je baan kwijt dan is er WW of WWV; de WAO en AAW zorgt voor de arbeidsongeschikten, de RWW voor de schoolverlaat(st)ers en als sluitpost is er altijd nog de Bijstand met al haar onbegrensde mogelijkheden. Alleenstaande en gescheiden vrouwen die geen alimentatie krijgen, die geen geldend arbeidsverleden hebben (door hun jarenlange geploeter binnenshuis), die (kleine) kinderen hebben, die geen baan (meer) kunnen vinden, allemaal, oud of jong, mogen ze genieten van de zekerheid dat de Sociale Dienst elke maand op tijd een vast bedragje op hun girorekening stort.

Maar hoeveel is dat eigenlijk? En wat moet je er allemaal voor doen om te krijgen wat je toekomt? Als je je daar in verdiept is er geen sprake meer van een verworven recht wat zekerheid en zelfstandigheid biedt. Dan is er sprake van regelrechte armoede en van een niemand ontziende ambtelijke molen, die vrouwen afhankelijk, bang, zonder uitzicht en gevangen houdt. Niet alleen de vrouw zelf die een bijstandsuitkering 'geniet', maar alles wat met haar te maken heeft, haar relaties, haar kinderen, haar aktiviteiten, haar meubelen en haar gasrekening, alles is verbonden met de eindeloze gangen en de wisse-

lende heren ambtenaren van de moderne, bureaucratiese Sociale Dienst.

Maar er zijn toch regels? Jazeker, die zijn er. Vastgelegd in de algemene bijstandswet, waarvan in 1974 de hoofdzaken landelijk geregeld werden. Zo krijgt iedereen per maand hetzelfde bedrag. Dat is op dit moment voor alleenstaanden f 982,85 per maand, voor een vrouw met één of meer kinderen f 1.263,70. Het ziekenfonds wordt betaald door de sociale dienst, maar verder word je geacht alle uitgaven met dat geld te doen. Een onmogelijke zaak natuurlijk. Want waar haal je met dit minimale inkomen ineens het geld vandaan voor bijvoorbeeld een (tweede hands) koelkast of een nieuwe bril? Vroeger kon je nog wel eens extra geld krijgen als je een kroon moest van de tandarts of als je dochter uit haar ledikantje gegroeid was. Sinds het normbedrag is opgetrokken wordt iedereen geacht f 60,- per maand opzij te leggen voor dergelijke grote onverwachte uitgaven. Sparen dus. Met vaak de helft van het geld al op aan vaste lasten, met gasprijzen die stijgen, huurverhogingen, met alles wat alsmaar duurder wordt en dan vaak ook nog opgroeiende kinderen. Sparen dus. Van de bijstandsvrouwen waarmee we in verschillende plaatsen van het land gesproken hebben, wist niemand hoe ze de eindjes nog aan elkaar moest knopen, laat staan hoe ze f 60,— per maand moest overhouden.

Maar hoe kom je dan wel aan wat je nodig hebt? Hoe fijn is dat voor je geregeld?

Geld lenen/schulden maken Extra geld voor grote

uitgaven krijg je dus niet, maar kun je wel lenen. Zo'n lening moet je aanvragen bij de sociale dienst. Je moet verklaren waarom je dat geld niet zelf gespaard hebt en vertellen waarvoor je geld nodig hebt. De ambtenaar stelt een dossier op waarin hij een positief of negatief advies geeft en de rayonchef neemt de beslissing, die je soms pas weken later te horen krijgt, zodat je meestal al in de schulden zit, want de tandarts heeft natuurlijk niet zoveel geduld als de sociale dienst. Regels voor wat belangrijke uitgaven zijn en hoeveel je daarvoor mag lenen zijn er nauwelijks. Dus het hangt er maar net van af bij welke ambtenaar je je aanvraag indient. Als hij vindt dat je kapotte koelkast nog wel een paar jaar mee kan, dan krijg je dus geen lening voor een nieuwe. Een vrouw in Schagen had bedden nodig voor de kinderen, ze waren er allebei uitgegroeid. Een ervan was bedplassend en ze kreeg meteen ook een lening voor nieuwe zeiltjes en andere benodigdheden. Corrie in Amsterdam had ook twee kinderbedden nodig. Ze kreeg te horen dat ze die uitgave al lange tijd had kunnen voorzien: de lening werd niet toegewezen. Een vrouw in Amsterdam stond met haar kinderen op straat, zonder huis en zonder spullen. Ze kreeg een lening van f 10.00,— zodat ze een huis in kon richten. f 6.000 werd haar later kwijtgescholden. Gunda zat in precies dezelfde situatie. Zij kreeg geen extra bijstand. Zelfs geen noodregeling. Het krijgen van een lening wordt steeds moeilijker en kwijtschelden gebeurt vrijwel nooit meer. De tijden worden slechter. Corrie en Gunda maken zich zorgen. De kosten worden steeds hoger, je hebt steeds minder geld. Bij de laatste inflatiecorrecties dit jaar gingen alle uitkeringen mee omhoog, *behalve de bijstand*.

Schulden maken is onvermijdelijk. Toch maar weer een lening bij de 'soos' proberen. Als dat geweigerd wordt kun je in beroep gaan. Niet dat ze je dat erbij vertellen, maar het kan wel. Je komt dan terecht in een enorme procedure. Dat overkwam Nanneke in Den Haag. Drie jaar geleden vroeg zij een lening aan. Ze had een nieuwe koelkast nodig en een tafel en een grote kast. Die lening werd geweigerd en ze ging in beroep. Dat hielp, in die zin, de lening werd haar toegewezen maar het bedrag was vastgesteld op f 1.000,—. Ze akcepteerde het niet en ging weer in beroep bij gedeputeerde staten. Een jaar later kreeg ze bericht, het bedrag was verhoogd met f 300,—. Maar van f 1.300,— kun je ook niet veel doen, dus ze ging niet akkoord en schreef naar de allerhoogste instantie, de Kroon. Twee weken geleden — dus drie jaar na haar eerste aanvraag — was er antwoord: 'een brief van Beatrix met van alles erboven, "Wij en god en allemachtig", maar het te lenen bedrag was en bleef f 1.300,— en geen cent meer!' 'Ik moet het nu aanvaarden', zegt Nanneke, 'maar m'n spullen kan ik er niet voor kopen.' Haar kachel is ook kapot. Aanvraag voor een lening is afgewezen. Ze is wéér in beroep gegaan. 'Ik ben dag en nacht bezig alleen om in beroep te gaan; maar neem dan al die duizenden die dat niet doen, niet weten dat het kan, of zich er maar bij neerleggen.' Ze is dan ook niet voor niets actief in het Vrouwenbijstandskomitee. Om elkaar te steunen, infor-

matie te geven, om samen je rechten te gaan halen. 'Nu is m'n bank ook versleten — moet ik er wéér heen — ik schaam me zo voor dat ding.'

Een van de eigenschappen die je als bijstandsvrouw wel nodig hebt is doorzettingsvermogen. Niet alleen omdat je overal werk van moet maken, maar überhaupt om het omkeren van ieder dubbeltje vol te kunnen houden. Alles wat steeds net er vanaf kan en meestal niet kan. Betty in Amsterdam hield het eventjes niet meer vol. Ze werd het zó zát om alsmaar nee te moeten zeggen tegen de kinderen, dat ze de huur niet betaalde en allerlei leuke dingen ging doen die al die tijd niet gekund hadden, zoals een uitstapje met de kinderen, 'ns lekker eten. Even uitspatten, even ademhalen, even uit de gevangenis. Na drie maanden had ze een enorme huurschuld en kwam het GEB om de elektriciteit en het gas af te sluiten. De kinderen waren ziek. De gemeenteambtenaar stond duidelijk te twifelen of dit nu wel in de haak was en besloot uiteindelijk om dan alleen maar de elektriciteit af te sluiten en niet het gas. De sociale dienst kwam met een schuldsanering — betaalde dus alles en hield f 75,— per maand in van haar uitkering totdat het afbetaald was. De sociale dienst heeft zichzelf nu ook maar gemachtigd om de huur van Betty te betalen. Niet omdat de overwerkte ambtenaren zo happig zijn op dat soort ekstra klusjes, maar 'vrouwen die niet met geld om kunnen gaan moeten tegen zichzelf beschermd worden.' Corrie vertelt echter dat Betty nog bofte. Als ze schulden had gehad van vóór haar echtscheiding — nagelaten door haar man bijv. — dan had er géén regeling getroffen kunnen worden met de sociale dienst. Niet alleen je huidige privéleven wordt gecontroleerd (waarover straks meer) maar ook je vroegere leven. En hoe dan ook, boeten zult gij!

Zwart werken Van alle bijverdiensten die je als bijstandsvrouw aangeeft bij de sociale dienst, heb je nauwelijks enig voordeel. De meest logiese consequentie is dan ook dat je het maar niet vertelt. Zwart werken dus. Iets waar de huidige bijstandstregeling ook duidelijk om vraagt. Door vrouwen zo krap te houden en zo te betuttelen wordt automatisch de steeds groter wordende groep van zwartwerkenden gekreëerd. En werk is er zat — thuiswerk, schoonmaakwerk, typ- en ponswerk, seizoenwerk — de meest kloterige baantjes kunnen nu op de aller-goedkoopste manier gedaan worden. Absoluut geen sociale lasten voor de werkgevers. En absoluut geen rechten voor de arbeidsters. In tijden van crisis is deze groeiende zwarte-arbeidsmarkt, deze creatie van nieuwe rechtelozen, de beste manier om alles draaiende en toch iedereen koest te houden. Want de dreiging dat je gepakt wordt door de sociale dienst, wordt uiteraard levendig en afwisselend in stand gehouden.

School en studie Soms lijkt de bijstand een vicieuze cirkel, een draaikolk waar je nooit meer uit komt — zeker als je, zoals de meeste vrouwen, geen afgemaakte opleiding hebt (want je ging toch trouwen) en alleen maar werkervaring binnenshuis, die niet meetelt. Studeren dus, naar school, om te pro-

beren je toekomstperspektief een beetje te vergroten. Maar mag dat wel? Of hangt dat soms óók weer van de ambtenaar af die vindt dat als je tijd hebt om naar school te gaan, je ook tijd hebt om te werken, en dreigt met intrekken van je uitkering. Wettelijk geregeld is nu dat vrouwen de moedermavo mogen volgen met behoud van uitkering. Maar naar school gaan is duur — alleen al de boeken kosten kapitalen — en vaak zijn er ook reiskosten of moet er een op-pas komen voor de kinderen. In Amsterdam trokken een aantal vrouwen aan de bel om het boekengeld vergoed te krijgen. Het is nu zo geregeld dat ekstra bijstand verleend kan worden voor de aanschaf van boeken, ekskursies, reiskosten en kosten voor kinderopvang.

Helaas zullen de sociale diensten in veel andere plaatsen nog wel niet op de hoogte zijn van de regeling die nu getroffen is — iets waar vrouwen die ellenlange bureaucratiese gangen weer voor door zullen moeten — alvast sterkte!

Moedermavo dus, maar als je verder wilt, de havo of het vwo, of een beroeps- of universitaire opleiding, dan is dat niet geregeld. Een beetje leren mag nog wel, maar echte beroepskansen zijn voor vrouwen natuurlijk uit den boze. Sommige vrouwen hebben mazzel met hun abmtenaar, die ze dan stilzwijgend naar de havo of het atheneum laat gaan, maar dat geldt dan weer alléén voor hen die géén arbeidsplicht hebben. Heb je dus een kloterig bijbaantje, of sta je voor ongeschoold werk ingeschreven, dan kom je er ook nooit meer vanaf.

Part-time opleiding sociale akademie mag ook niet. Sommige vrouwen spelen het klaar om wel het eerste jaar hun uitkering te behouden, omdat het dan alleen avondlessen zijn. Het jaar daarop moet je 1 of 2 dagen per week naar school. Eén vrouw in Amsterdam kon na lang knokken bij de sociale dienst ook het 2e jaar van de opleiding in de bijstand blijven. Een áárdige ambtenaar. Alle anderen moesten maar zien.

Kinderbijslag en schoolreisjes De meeste vrouwen in de bijstand zijn gescheiden en hebben kinderen. Dat is dan misschien soms wel gezellig, maar kinderen zijn gewoon heel duur. En alles wat duur is kan niet met een minimumuitkering. Hoe moet je het betalen als je kinderen je de oren van het hoofd eten, op werkweek moeten en op klup, een hondje willen of een fiets nodig hebben en uit hun kleren groeien en uit hun bed. Hoe red je het als het ouderfonds zeurt, de schoolboeken niet te betalen zijn. Wat zeg je als ze iedere dag weer echte kaas op brood willen in plaats van altijd die snert-pindakaas. Als er íets is wat een heel zware druk op bijstandsmoeders uitoefent dan zijn het de kinderen wel. Want ze hebben ook nog vriendjes die wèl nieuwe schoenen mogen en veel meer zakgeld krijgen en buitenlandse reisjes maken. En als het de vriendjes niet zijn waarmee ze je chanteren dan is het 'papa' wel. 'Toen papa er nog was, was het véél leuker thuis', 'Als ik bij papa ben krijg ik altijd méér snoep.'

De meeste papa's betalen nog wel alimentatie voor de kinderen, maar die wordt weer afgetrokken van je uitkering. Gelukkig is er nog de kinderbijslag —

die komt er tenminste bovenop. Maar dat moet je aanvragen. Zo ook deed Corrie in Amsterdam die (als zovele anderen) toen nog te horen kreeg dat haar ex-man de aanvraag in moest dienen. Leuk geregeld als je — als zoveel vrouwen — niets meer te maken wilt hebben met de vader van je kind(eren). In Corrie's geval bleek na lange tijd van stilzwijgen dat de werkgever van haar ex de kinderbijslag al voor hem geklaamd had — waar zij natuurlijk nooit een cent van had gezien. Na een half jaar gedonder met de raad van kinderbescherming mocht ze zelf de aanvraag indienen, echter deze werd niet geak-septeerd — de formulieren waren onvolledig ingevuld. Je moest namelijk uitrekenen hoeveel elk kind kost (dat heeft met onderhoudsplicht te maken en is om jouw recht — en niet het zijne — op de kinderbijslag te kunnen bewijzen). Corrie had dat niet gedaan: 'Hoe kun je opgaaf doen van alle noodzakelijkheden voor het kind, als je die niet eens kunt betalen!'. Ze stuurde een vreselijk boze brief en kreeg toen meteen respons van een vreselijk boze ambtenaar — hij was het ZAT. 'Ik ook', schreeuwde Corrie. Het werd stil aan de andere kant van de lijn en binnen een maand was alle achterstallige kinderbijslag binnen. Drammen, drammen en nog 'ns drammen om te krijgen waar je recht op hebt. Je kunt wel klagen hoor, als het allemaal niet zo soepel verloopt. Je hebt ook recht op een voorschot van de sociale dienst, als het (zoals meestal gebeurt) zes maanden of soms wel anderhalf (!) jaar duurt voor je de kinderbijslag binnen hebt. Maar de GSD in Amsterdam zegt dat er nooit klachten zijn.

Nu maakt de kinderbijslag er natuurlijk ook geen vetpot van. Misschien kan net die schuld van vorige maand ermee afbetaald worden of die nieuwe bank waar je geen lening voor kreeg, of misschien één paar schoenen en één jas. Maar de gewone kosten die kinderen met zich mee brengen worden er niet minder van. Gunda somt op: verplichte zwemles f 50,—, ouderfonds f 30,—, een tweedaags schoolreisje 70 piek, ding dong kassa! Corrie houdt haar hart vast voor als de kinderen groter zijn. In de 5e en 6e klas gaan ze een hélé wéék weg en dan kost het f 150,— per kind. Het loopt maar op 'maar met goed fatsoen kun je je kind toch niet thuishouden.' Een vriendin die dat wel deed, omdat ze ècht niet wist waar ze het vandaan moest halen, werd aangeklampt door de schoolmeester die gelukkig regelde dat het kind gratis mee kon. Bij een andere bijstandsvrouw presteerde het schoolhoofd daarentegen om voor te stellen 'dat mevrouw maar een spaarregeling moest treffen met de meester, die zou dan iedere week wel een paar van háár guldens voor háár opzij leggen, mevrouw kon vast niet met geld omgaan.'

De afhankelijkheid, het je moeten uitsloven voor heel gewone dingen, wordt door dit soort zaken weer vergroot. Je moet het niet alleen treffen met de ambtenaar van de sociale dienst maar ook nog 'ns met de meester van school. De meeste kinderen blijven echter gewoon thuis, nee mevrouw, daar kunnen we heus niet aan beginnen, straks wil iederéén gratis mee.

Prettig om te horen is het dan, dat het eerste wat de

vrouwen in de bijstand in Den Haag voor elkaar kregen een regeling voor ekstra schoolkosten voor de kinderen was. Boeken, schoolreisjes, verplichte typlessen, voor al dat soort zaken kun je een bonnetje indienen en het vergoed krijgen van de sociale dienst. Toch ook hier weer de willekeur van de ambtenaar. De één vindt dat je schriften en pennen wel mag meerekenen, de ander niet. Nanneke kreeg binnen twee dagen een paar honderd gulden van 'haar' ambtenaar mee, met de mededeling dat als het te weinig was, ze terug kon komen. Ze kwam er inderdaad niet mee uit, maar trof toen een andere ambtenaar die haar uiteindelijk liet weten dat ze dat toch echt niet kreeg. In Rotterdam hebben ze de regeling dat iedereen wier kind van de lagere school afkomt, automaties f 55,— per kind méér krijgt, om alle ekstra kosten te kunnen dekken. In plaats van dat ze dat overal invoeren, dreigt echter deze regeling weer stopgezet te worden.

De gasprijzen Zelfs al kwam de kinderbijslag dit jaar op tijd en had je kind een aardige meester op school, de ekstra zorgen bleven toch wel komen. Met name de alsmaar stijgende prijzen van vooral gas, maar ook elektriciteit, bezorgen alle bijstandsvrouwen nachtmerries. Jaarafrekeningen van soms f 800,— ekstra; maandelijkse nota's die al rond de f 200,— liggen! Helemaal in de aap gelogeed ben je met centrale blokverwarming, iets wat in Amsterdam bv. nogal eens voorkomt. Corrie betaalt f 150,—; allemaal aan verwarmings- en servicekosten. Vroeger kreeg je al die woonlasten apart van de bijstand, nu moet je het zelf maar zien te betalen. Zuinig doen is er niet meer bij, althans het helpt geen bal, want iedereen in de flat betaalt hetzelfde bedrag, ongeacht wat je verbruikt. Van september tot mei staat-ie aan, ongeacht het weer. Maar zomers, ook al is het koud, is-ie niet meer aan te krijgen. Zelf trekt ze dan een trui aan: 'Maar al die ouden van dagen dan?' Ze belt dan toch maar op (want als er 100 mensen bellen, gaat-ie aan). 'Je kunt die mensen toch niet laten sterven van de kou.'

De stijgende gasprijzen zijn ook een doorn in het oog van de haagse bijstandsvrouwen. Ze willen dit jaar zeker er tegenaan gaan met het komitee. Akties staan op stapel. De sociale dienst moet al het verbruik boven een bepaald bedrag maar gaan betalen. 'Maar we moeten misschien ook meer voorlichting aan andere bijstandsvrouwen gaan geven over energieverbruik', zegt Nanneke. 'Zuinig doen', zegt Riek, 'heeft geen barst geholpen. Je moet er nu alleen maar meer voor betalen. Ze hebben dit jaar zelfs 40 miljoen teveel geïnd, moeten we dáárvóór onze gordijnen dicht doen?' En zo is dat. En één lampje aan is niet net zo gezellig.

Willekeur en getreiter Als je het voorafgaande allemaal hoort of leest blijkt dat het niet alleen om het probleem van de armoede gaat, maar voor een groot deel om bureaucratiese willekeur en pesterijen. En daar is heus nog wel een heleboel meer van. De Economiese Eenheid bijvoorbeeld!

Met een uitkering mag je niet samenwonen want dan kan hij of zij je wel onderhouden. Het recht op

ekonomiese zelfstandigheid is iets wat zelfs steeds meer op de tocht komt te staan. Van de steeds groter wordende grofheid waarmee de kontrolerend ambtenaren daaromtrent te werk gaan, dringt langzamerhand wel iets méér tot de buitenwereld door. Zorg dat je maar één tandenborstel hebt en geen tweepersoonsbed en vooral geen herenkleding in de kast en... De sociale dienst krijgt telefoontjes binnen van verontruste vrouwen: 'Mag mijn vriendje een keertje blijven slapen?'

Wist je nog maar waar je aan toe was — wat de regels precies waren — wanneer 'ze' komen. Er valt geen peil op te trekken. De één krijgt nooit een kontroleur, de ander iedere maand. Veel hangt af van de plaats waar je woont. In grotere steden gaat het makkelijker en hebben ze minder personeel waardoor stiekeme ondernemingen beter lukken. Maar in kleinere en vooral kerkelijke gemeenten is de sociale controle moordend, zeker als je je inlaat met zaken die volgens de christelijke normen vies en voos zijn — zoals het 'ns overnachten met een meneer.

Die verdomde band Het is allemaal zo eindeloos. De armoede die steeds groter wordt of zoals Corrie het zei toen ik opmerkte dat het een kwestie van het ene gat met het andere gat dichtens is: 'Het gat valt niet meer te dichtens, over een poosje verzuipen we allemaal.' Het is allemaal zo eindeloos. De lange mars door de ambtenarij; zelfs als je even op vakantie wilt, mag je maar drie weken. Wéér formulieren, altijd maar weer formulieren. In Tiel moet je zelfs iedere maand opnieuw je bijstands aanvraag indienen. En altijd de dreiging van controle. Controle aan huis mag je weigeren, maar dat zeggen ze er niet bij. Bovendien, de vrouwen die het lef hebben om een door haar slaapkamer stampende ambtenaar de deur te wijzen, maken zichzelf verdacht, zoals dat dan heet. Er zal wel iets met haar aan het handje zijn. Maar aan de hand is er altijd wel wat. In het ziekenhuis belanden en ontdekken dat je bijstand ingehouden wordt voor zolang als dat duurt, maar waar moeten je vaste lasten, en de juist extra kosten die je maakt dan van betaald worden? Wéér naar de sociale dienst moeten, wéér al die lange gangen — lopen ze wel dood/niet dood? — door moeten. Gehoord worden, verhoord worden. Ssstt, niet alles vertellen, anders red je het niet, maar ook niet te weinig. Dingen verdraaien, zodat je ze op het laatst haast zelf gaat geloven. Zielig doen en dramaties, anders krijg je nooit los wat je nodig hebt. Maar ook weer niet te veel alles aandikken, want dan geloven ze je niet meer, of pakken ze je er juist op. Kontinu op je qui vive zijn. En kontinu beschikbaar. Het is een huwelijk, met de sociale dienst als 'ideale echtgenoot'. Zakelijke afspraken zijn er nauwelijks. Het enige wat telt is: 'Hoe is zijn humeur vandaag?' 'Wat zijn z'n voorkeuren? Moet het lief, jong, zielig of noodduftig zijn?' 'Wel of geen kinderen?' 'Wist ik nu maar wat-ie dacht...' 'Waar gaat-ie nou naar toe?' 'Nòg een afspraak?' 'Oh wat fijn, hartelijk bedankt!' 'Morgen gaat het vast weer beter, we horen toch bij elkaar?

DIE VERDOMDE BAND!!

Het is duidelijk dat je als bijstands-vrouw het gevecht tegen de bierkaai nauwelijks redt. In verschillende plaatsen in het land zijn dan ook komitees van 'Vrouwen in de Bijstand' opgericht, voornamelijk om elkaar te steunen, maar veelal ook om duidelijkheid te verkrijgen en te verschaffen over wat je rechten nu precies zijn en ze zonedig samen te gaan halen. Over een aantal activiteiten hebben we al kunnen lezen, zoals de amsterdamse vrouwen die met een vragenlijst over all vage regelingen naar de sociale dienst stapten en een eensluidend antwoord eisten. In Den Helder maken ze samen een krant voor vrouwen in de bijstand, die door het hele land verspreid wordt. Ze houden koffie-ochtenden en kledingruilbeurzen. Voor een vrouw die moeilijk zat versierden ze een koelkast. In Den Haag richtten ze komitees per wijk op, om op die manier zo veel mogelijk vrouwen erbij te kunnen betrekken. In de meeste plaatsen heeft de oprichting van een 'bijstandsvrouwenkomitee' wel effect gehad. Een beter begrip bij de sociale dienst, zoals in Den Helder, beter contact met sommige ambtenaren zoals in Den Haag, en subsidie van de gemeente in de meeste plaatsen.

Toch, om wezenlijk iets te veranderen, te zorgen voor landelijk vastgestelde normen en regels die niet meer in verschillende plaatsen op verschillende manieren geïnterpreteerd kunnen worden; het blijft een moeilijke zaak. De strijd om duidelijker regels is

iets wat je net zo gek kan maken als de vage regels zelf. Het idee dat je iets kunt winnen houdt je aan de gang, maar maakt ook de doodlopende, steeds nauwer wordende straat van de bureaucratie (of zoals een vrouw het zei 'het is als een muizenrad waarin je alsmaar ronddraait'), steeds duidelijker. Een van de vrouwen zei ook: 'als alles slechter wordt, worden de instanties ook minder toegankelijk.'

Het je organiseren in een komitee maakt ook de betutteling niet minder. Het sterkste staaltje daarvan vond plaats in Amsterdam, waar het komitee een cursus sociale wetgeving aanvroeg bij de sociale dienst. Daarop kwam een tegenvoorstel binnen: of ze niet een assertiviteitstraining wilden! Het duurde een hele poos totdat ze duidelijk gemaakt hadden dat ze dat toch echt niet wilden en zelf hun mond wel open konden trekken als dat moest.

En dan dreigt ook nog het gevaar om zelf een radertje in de ambtelijke molen te worden. Ambtenaren van de sociale dienst die het komitee gaan gebruiken als doorverwijsstation voor vrouwen die met problemen naar hen toe komen. 'Op die manier kun je het werk van de sociale dienst op gaan knappen. Nou laten ze me dan ook maar meer betalen.'

'Wat wij willen is geen probleemklup, wat wij willen is verandering', zei een van de actieve vrouwen. En verandering is het enige woord wat na dit artikel nog op z'n plaats is. Verandering door strijd.

ROLDOORBREKEND OPVOEDEN 2

77|1981

RIn het zomernummer stond een stuk over roldoorbrekend opvoeden. op de kresj waar mijn dochter zit, gaf dit aanleiding tot verhitte discussies. De ouders waren het niet eens met de opvattingen van de schrijfster. We hebben toen besloten om dit stuk op een ouderavond van de kresj met alle ouders te bespreken. Nou, omdat ik vind, dat je nooit zomaar teoreties over iets moet praten, ben ik toen een aantal ochtenden naar de kresj gegaan om zelf alles te gaan bekijken.

De eerste ochtend heb ik geprobeerd om alleen maar te zitten en te kijken. Dat lukte me niet, want inderdaad kwamen alle jongetjes op me af om voorlezen te worden en om lekker op schoot te zitten. Ik was aan het eind van de ochtend doodmoe en had, behalve m'n eigen dochter, geen ander meisje gezien.

De tweede ochtend dacht ik door redelijk overleg met de jongens nog wel wat te kunnen bereiken, maar dat ging dus niet door. Ik wilde de jongens uitleggen dat ik alleen maar kwam kijken en verder niets, niet om voor te lezen of om te knuffelen. Gewoon kijken. Ze begrepen er niets van en, omdat ik het ze zo vaak zat uit te leggen, had ik dus nog niks van de meisjes gezien. Twee verloren ochtenden, dacht ik. Tot ik plotseling inzag dat dit nou precies was wat in het stuk beschreven stond. Alsmar schattige, knuffelige jongetjes om je heen, die zoveel aandacht opeisen dat je de meisjes helemaal vergeet. Dat ik de meisjes alleen maar niet vergeten was, omdat ik van te voren het stuk gelezen had.

Dat ik het anders alleen maar druk gehad zou hebben met de jongetjes en de afwezigheid van de meisjes me niet eens opgevallen zou zijn. Nu had ik van te voren besloten dat ik naar de meisjes wou kijken en het viel me meteen op, dat ik daar gewoon niet aan toe kwam.

Maar goed, weer terug naar de ouderavond. Daar zat iedereen dus met het stuk voor zijn of haar neus. Ik had verwacht dat iedereen wel naar de kinderen gekeken zou hebben, maar dat was niet zo. Er heerste zo'n grote verontwaardiging over de diskriminatie van jongetjes die uit het stuk sprak, dat niemand meer naar de kinderen gekeken had. Iedereen vond het schandelijk dat een leidster besloten had om alleen nog maar aandacht aan meisjes te geven. Niemand praatte nog over de reden waarom ze dat besloten had. Nou ja en toen moest ik wel. Ik heb eerst het verhaal verteld over m'n twee ochtenden op de speelzaal en we zijn toen gaan praten of nog meer ouders dat wel eens opgemerkt hadden. Toen bleek dat nog niemand zich ooit echt op die manier met de opvoeding van jongens en meisjes bezig had gehouden. En er ontstonden daarover allerlei discussies. Er is niet echt een duidelijk eensluidende mening of standpunt van de oudervergadering uit gekomen, maar ik ben er in ieder geval van overtuigd dat er niks verandert als je lieve knuffelige jongetjes gaat opvoeden. Dat je dan alleen maar iets verandert aan het soort aandacht dat je aan jongetjes geeft en niets aan de ongelijke verdeling ervan.

Doktertje spelen Je weet wel, dat bekende spelletje dat kinderen van zo'n 3 à 4 jaar doen om elkaars lijf te verkennen. Een spelletje dat dus ook bij mij op de kresj heel vaak gespeeld werd...

Ik ben er eens goed naar gaat zitten kijken en ontdekte toen dat de jongens doktertje speelden met de meiden. Dat de meiden altijd de patiënt waren. Omdat ik vond dat hier iets niet klopte heb ik toen de rollen omgedraaid. Tegen de jongen die op dat moment klaar was met zijn onderzoek heb ik gezegd: en nou jij, trek je broek maar uit en ga maar liggen. Hij keek me heel verbijsterd aan, maar deed het wel. Het meisje dat door hem onderzocht was gaf ik opdracht om nu hem te onderzoeken. Ze zat me heel raar aan te kijken, begon te giechelen en

ging vervolgens aan de slag. Heel onwennig. Ze was dan ook na 10 minuten al uitgespeeld. Omdat die jongen haar een ½ uur had onderzocht, vond ik dat ook zij recht had op een ½ uur friemelen. Goed, samen met de andere meiden hebben we toen besproken wat je verder allemaal nog zou kunnen doen. (Inmiddels stonden alle kinderen er omheen.)

Het resultaat van dit eksperiment: er wordt geen doktertje meer gespeeld! Waarmee de opvatting dat doktertje spelen zo goed is voor kinderen omdat dat niet-seksueel-gefrustreerde kinderen opgroeien voor mij voor goed van de baan is. Doktertje spelen heeft heel duidelijk te maken met het opvoeden van jongens tot jongens en meisjes tot meisjes!

OUR EGGS OURSELVES

77 | 1981

In het decembernummer 1979 van het Amerikaanse tijdschrift 'Womb', verscheen een artikel naar aanleiding van een onderzoek, gehouden onder 1200 vrouwen. De vragen die die vrouwen voorgelegd gekregen hadden, waren: 'Hoeveel eierstokken denk je dat je hebt?', 'Waar zitten ze?' en 'Hoe voel je naar je eierstokken toe?' De bedoeling van de onderzoeksters was de verhouding van de Amerikaanse vrouw ten opzichte van haar eierstokken in kaart te brengen. De uitslag was zo frappant dat wij met de schrijfsters van het artikel — Hilda Johnson en Fran Filarski — uitroepen: onvoorstelbaar!

Dat vrouwen vreemd staan tegenover haar eigen lichaam en haar eigen lichamelijkeheid, wisten we wel; maar dat 98% van de ondervraagden niet eens wist waar haar eierstokken zich bevonden (de antwoorden varieerden van: 'één voor en één achter', 'overal' tot 'ik weet het niet' en 'het interesseert me niet'), verbaasde zelfs ons. Even verbijsterend waren de antwoorden op de vraag naar de hoeveelheid eierstokken; de schattingen varieerden van géén (4%) tot 12 (2%)! De onderzoeksters konkluderden dan ook terecht dat in grote lijnen gezegd kan worden dat de Amerikaanse vrouw zich *niet* tot haar eierstokken verhoudt (pag. 13).

Maar gelukkig verscheen begin 1981 een belangwekkende publikatie die vanuit een geheel nieuwe theorie een pleidooi houdt voor het herstel van het contact van vrouwen tot haar eierstokken 'our eggs, our selves' (onze eieren, onze zelve) van de hand van Mae Brainright. Mae begint haar boek met een, ons inziens terechte, kritiek op het beperkte bereik van de 'haptonomie', de aanrakingsleer (het alle lezeressen bekende 'spelen met het kind in de baarmoeder'). Zij zegt dat de haptonomie weliswaar een in de prenatale ouderschapszorg geaccepteerde omgangsvorm geworden is, maar dat er tegelijkertijd toch een te *beperkte* definitie van gehanteerd wordt. 'Moeten wij', zegt Mae, 'dat aanraken zo letterlijk opvatten? Is het eigenlijk niet het mannelijke denken dat veroorzaakt dat wij bij aanraken aan concrete, aanraakbare tastbare zaken denken? Aan en raken, raken naar, reiken naar; trachten te bereiken — is dat niet de vrouwelijke betekenis die wij aan de haptonomie kunnen geven; het tastend, zoe-

kend naar, trachten te bereiken?' (vertaling de Vrouwenkrant) In het eerste hoofdstuk ontwikkelt zij vervolgens — uitgaand van de verbrede haptonomievisie — een revolutionaire visie op het moederschap. In het kort komt haar verbrede moederschapsopvatting op het volgende neer: vrouwen hebben eiertrossen (Mae verwerpt de fallokratische term 'eierstok' — in het Engelse 'bunch of eggs' klinkt in haar vrouwelijke vorm wat minder spataderachtig dan in het Nederlands; misschien dat een lezeres een betere suggestie heeft) en in die eiertrossen bevinden zich honderdduizenden eieren, die (en dat is wezenlijk in haar theorie) ALLEMAAL POTENTIËLE KINDEREN ZIJN: iedere vrouw draagt dus honderdduizenden mogelijke kinderen met zich mee, VAN JONGS AF AAN. Terecht stelt Mae vast dat dit een verwarrende mededeling is en zij veronderstelt dan ook — inhakend op het onderzoek van Johnson en Filarski) dat de non-verhouding van de Amerikaanse vrouw ten opzichte van haar eiertrossen verklaard kan worden met de eenvoudige oplossing dat vrouwen gewoon niet weten wat ze aanmoeten met al die eieren en daarom het bestaan ervan maar wegwerken. Mae vraagt zich vervolgens af of nu juist die wegwerking er de oorzaak van is dat wij in een patriarchaal/fallokratische wereld leven. Haar redenering — die wij wel enigszins eenzijdig vinden, en waar ook wel aantoonbare onjuistheden in voorkomen, en die het risico van biologisme zeker in zich draagt — vinden wij zeker de moeite van het bestuderen waard. In het heel kort komt haar redenering op het volgende neer: de beide xchromosomen die zich in ieder vrouweini bevinden worden, omdat er van buitenaf geen aandacht aan besteed wordt, 'op elkaar gedrongen'. Dit betekent dat, indien een mannelijk ychromosoom zich aan de vrouwelijk x koppelt, er een vijandige verhouding ontstaat in het jongetje, dat het produkt wordt van deze samensmelting: zijn x en y kennen elkaar immers niet. Die inwendige vijandschap kan zich keren tegen de evenwichtige xxkombinatie, het meisje — want als het mannelijk xchromosoom zich aan de vrouwelijke x koppelt komt het 'in vertrouwd vaarwater': zij 'kennen elkaar' en dus hebben meisjes die inwendige vijandschap niet.

Mae wil — begrijpelijk — de xvervreemding (zo noemt zij het op elkaar betrokken zijn van de beide xchromosomen in het ei) doorbreken, en daartoe heeft zij een therapie ontworpen. Heel realistisch noemt zij, tijdens het uitvouwen van haar therapie, tegelijkertijd de praktische bezwaren. Haar these is dat de vrouw met *ieder van haar eieren een open relatie moet opbouwen*. Geen vrouw weet immers wanneer welk ei de sprong naar de baarmoeder maakt; geen vrouw weet welk ei eventueel bevrucht zal worden. Ieder ei is dus, zoals Mae al eerder zei, een potentieel kind. 'Maar', zegt zij, 'ondanks de tijdrovende bezigheid die ik van iedere vrouw schijn te verlangen, weet ik toch dat iedere vrouw in haar hart de verantwoordelijkheid voor de mensheid, die ik van haar vraag, op zich zal nemen' ... en 'De open relatie van de xchromosomen naar de ychromosomen

toe kan door iedere vrouw aangeleerd worden'. Zeer helder beschrijft zij vervolgens in de laatste hoofdstukken de praktische bezinnings/aanrakings/koncentratie-oefeningen, die afwisselend gericht zijn op alle eieren bij elkaar, en ieder ei afzonderlijk. Zij zegt dat ieder meisje, vanaf een jaar of drie, getraind kan worden in het dagelijks zich concentreren gedurende minimaal één uur, op haar eieren; als ze dan daadwerkelijk aan het baren van een kind toe is, hoeft dan geen van haar eieren meer miskend te zijn. 'Moge', zo besluit Mae haar boek, 'de vervreemding waar ieder van onze eieren zich van jongs af aan toe gedwongen ziet, nu eindelijk doorbroken worden, ter verbetering van onze eieren, en daarmee van onze zelden.'
Een aanbevelenswaardig boek!

ER BESTAAT EEN KANS DAT UITGEVERIJ SARA EEN VERTALING VAN 'OUR EGGS OURSELVES' GAAT UITGEVEN.

DE VROUW ALS LUSTBRON

77 | 1981

'Nu zijn langzamerhand alle vrouwen beschikbaar geworden voor alle mannen; alle vrouwen moeten die beschikbaarheid voortdurend uitdrukken.' (Geschiedenis van de Vrouwentoekomst, De Bonte Was, 1980).

Veel van de stukken van Luce Irigaray lezen als een aanwijzing over hoe moderne vrouwen zich dienen te gedragen. Vooral bij de vrouwenstudies is ze heel populair en vindt ze gretig aftrek. Maar waar is haar analyse van de vrouwelijkheid op gebaseerd en wat gebeurt er met vrouwen die haar raadgevingen opvolgen?

Een tijd geleden las ik een stuk van ene Luce Irigaray, een psychiater uit Parijs. Daarin stond dat de vrouwelijkheid en de vrouwelijke seksualiteit altijd door mannen was gedefinieerd; daardoor kwam dat in de gangbare, westerse opvatting het vrouwelijk geslacht niets was dan een holte, een omhulsel; in de ogen van mannen waren vrouwen gewoon een gat en waren ze iets dat op zichzelf ook niet bestond. Mannen waren de mening toegedaan dat vrouwen dan weliswaar een geslacht hadden maar dat ze daar zelf niets mee konden doen. Ze konden daar zelf geen plezier aan ontleen. Alleen mannen konden er met hun machtig orgaan voor zorgen dat de vrouwelijke leegde die de vagina was, enig nut had. Volgens Irigaray was dat allemaal onzin. Mannen zagen gewoon niet verder dan hun pik lang was; hun blik en hun geest waren daarbij ook nog eens heel beperkt. Hun geest dacht alleen digitaal, als een computer, en kon zich alleen één (de man, de fallus) en géén (de vrouw, de vagina) voorstellen.

Omdat mannen zo beperkt waren maar toch het westerse denken beheersten, zagen mannen en vrouwen beiden niet in wat voor ongekende gigantiese rijkdommen vrouwen in zich borgen. Het was niet waar, zei Irigaray, dat vrouwen zonder de tussenkomst van mannen geen reden tot

bestaan hadden omdat ze van zichzelf geen seksualiteit en dus geen lust hadden. Integendeel: vrouwen waren van zichzelf een bron van lust en genot: 'De vrouw', aldus Irigaray, 'raakt zichzelf voortdurend aan, zonder dat men haar dat kan verbieden, omdat haar geslacht uit twee lippen bestaat die elkaar voortdurend kussen. Zij is dus, in haarzelf, al twee die elkaar aanraken.' Nou, dat was een hele verrassing. Ik raakte helemaal entoesiast. Hier was een mevrouw die niet, zoals Freud en de Beauvoir, zei dat mannen, de dragers van deze cultuur, interessante en complexe mensen waren, en vrouwen resp. seksloos en een gat, nee, deze mevrouw zei juist dat mannen platte en beperkte wezens waren en dat vrouwen heel autonoom en uit zichzelf allerlei heel complexe lusten genereerden. Ik wou meer van deze mevrouw weten en ik ging op zoek naar nog andere artikelen. Ik had geluk: de SUN had net een bundel met ook twee artikelen van Irigaray uitgegeven. De SUN nog wel!
Het was allemaal heel progressief en links ook nog. Toen ik die stukken las werd ik nog veel lyrieser. Want wat bleek? Vrouwen hadden niet één geslacht, niet één bron van genot, niet alleen maar die kussende lippen, nee, ze hadden hele kontinenten van lustbronnen over hun hele lijf. 'De vrouw heeft op bijna elke plaats van haar lichaam geslachten. Ze geniet nu eens hier, dan eens daar. De geografie van haar lichaam is veel gevarieerder, veelvuldiger in haar verschillen dan men zich voorstelt.'

.....
Dat was een ontdekking! Dat was nou nog nooit bij me opgekomen, dat ik overal genot had, en dat dat zo vreselijk gevarieerd en veelvuldig was. Zo had ik mezelf nooit gezien. Integendeel. Ik had, toen ik

twintig was, de Beauvoir gelezen, en toen ik daar las dat vrouwen, tengevolge van hun onderdrukking, passieve en afwachtende wezens waren die via mannen een afgeleid bestaan leidden, dacht ik: dat is zo, dat heb ik ook. En verder beleefde ik mezelf als altijd maar zuchtend over alles wat er nou weer scheen te moeten en over al mijn weerstanden daartegen. En helemaal niet als uit mezelf als maar lust en energie genererend. Wat Irigaray zei was een heel nieuw gezichtspunt voor me, en ook een heel aantrekkelijk gezichtspunt. Want ik vond het helemaal niet leuk om mijn eigen vrouwelijkheid te haten. Ik vond het helemaal niet leuk om mezelf te zien als passief en afwachtend, en zuchtend ploeterend. Ik vond het veel leuker om mezelf te zien als een actieve bron van lust, die zichzelf opwekte en verbreidde zonder daarvoor van anderen afhankelijk te zijn. Ik wou dat wel.

Maar ja, hoe moest ik dat bereiken? Want ik had ook veel om over te zuchten, vond ik. Ik moest afstuderen en iets maatschappelijks gaan doen, en daar zag ik wel tegenop want ik had de maatschappelijke werkelijkheid altijd maar saai en beperkend gevonden. Je moest er van alles wat je helemaal niet wou. Nu had ik zelf mijn weerstanden tegen het maatschappelijke altijd geweten aan mijn vrouwelijkheid, aan de wens om passief te blijven en me liever in mezelf dan in iets buiten mezelf te verdiepen. Maar nu ik Irigaray had gelezen begreep ik dat dat een misvatting was: het was niet mijn passiviteit, het waren mijn vele, zeer actieve, altijd maar bruisende lustbronnen, mijn eeuwig kussende pretlippen die zich verzetten! Het was mijn veelvormige en verscheiden geografie die zich niet aan het maatschappelijke, dat mannelijk en dus beperkt en plat was, wilde onderwerpen. Status, mannenmacht, de patriarchale maatschappij met zijn tweedeling en zijn hiërarchie, het was allemaal tegenstrijdig met mijn heel bijzondere differentie, mijn vrouwelijkheid. Mijn vrouwelijkheid was juist vormloos, vloeiend; alle soorten genot gingen er vanzelf in elkaar over. De vrouw was één en al 'mechanika van het vloeiende', zoals Irigaray dat noemde. Het was ook niet zo dat het ene geslacht voornameer was dan het andere, nee, een dergelijke hiërarchie was vreemd aan de vrouwelijke erotiek.

Daarom moesten vrouwen zich met de mannelijke macht ook niet inlaten. Daar zouden ze het diffuse van hun genot maar bij kwijtraken. 'In de wedren naar de macht verliest de vrouw het bijzondere van haar genot... (zij is) een soort uitdijend heelal waarvan de grenzen niet vastgesteld kunnen worden. De vrouw zou altijd verscheidene blijven, maar beschermd tegen de verstrooiing omdat al het andere al in haar aanwezig is.' Aldus Irigaray.

De stille aanraking Alles viel als een legpuzzel in elkaar. We hoefden ook geen macht want we waren van onszelf al een uitdijend heelal, dus wat zouden we ons druk maken over macht en mannen? Alles was immers al in ons? Mijn fout was juist dat ik altijd had gedacht dat alles buiten mij was; daarom had ik ingewikkelde boeken gelezen om de werkelijkheid die ik niet kende, te begrijpen. Daar-

om had ik ooit gedacht dat ik mij in het maatschappelijke moest begeven; ik dacht dat daar het strijdtterrein lag en dat we mannen hun macht op dat terrein moesten betwisten; ik had geloofd dat dat een einde zou maken aan mijn onderdrukking. Maar nee. Ik had mij alle moeite en het gezucht kunnen besparen. Ik had beter kunnen kijken naar wat al in mij was, naar mijn eigen uitdijende heelal dat alles al omvatte, en ik had me beter kunnen terugtrekken in wat Irigaray noemde, 'de intimiteit van die stille, veelvoudige, diffuse aanraking' met mezelf.

Altijd elders 'De vrouw is steeds elders in deze machinerie', las ik bij Irigaray. Dat had ik zelf ook altijd gedacht, maar nu begon het feit dat ik elders was, een nieuwe betekenis voor me te krijgen. Vroeger vond ik het vreselijk dat ik altijd maar elders was en nooit waar ik had willen wezen. Al die mannen zaten altijd precies waar de belangrijke dingen gebeurden, maar ik niet, ik was altijd net toevallig elders, en als ik dan hijgend aan kwam rennen omdat ik ook mee wou doen, dan had de broederschap zich net verplaatst. Maar waarom had ik toch zo gerend? Waar was dat goed voor? Gelukkig maar dat ik nog niet echt maatschappelijk was geworden. Dan zouden al mijn geslachten nu misschien wel helemaal opgedroogd zijn.

Oefenen Ik sloeg aan het genieten van de volledigheid van mijn geslacht en probeerde in mijzelf 'ondefinieerbaar en oneindig anders' te zijn. Dat vond ik wel een hele opgave en ik las dan ook naarstig Irigaray om te kijken wat ik allemaal moest doen en niet moest doen. Ik mocht me niet afsluiten tot volume, tot konkrete en kompakte massa, want dan zou ik afzien van de lust die me toekwam vanwege het niet dichtgenaaid zijn van mijn lippen. Ik mocht me niet te ver van mijzelf verwijderen. In mijn spreken moest ik mezelf aanraken; ik mocht het niet van mezelf scheiden. Ik mocht mijn zinnen niet afmaken, en als ik ze weer oppakte moest ik weer bij iets heel anders beginnen, van elders vertrekken. Als mijn taal zich te ver van mij verwijderde en identiek dreigde te worden met wat ik wilde zeggen, moest ik afbreken en weer bij mijn lichaam/geslacht beginnen. En als iemand me vroeg waar ik aan dacht, moest ik zeggen: aan alles, aan niets.

Maar goed, ik oefende elke dag flink om mijzelf twee te laten zijn die elkaar aanraakten, om (niet) één te zijn. Het troostte me wel dat ik nu (niet) alleen was. Ik had voortaan immers 'de muziek van mijn pretlippen' om naar te luisteren? Regelmatig probeerde ik uit of ik ze al hoorde, die pretlippen van me. Soms hoorde ik wel wat gefluister en ik vroeg me dan af of dat nou mijn lippen waren die elkaar spraken, of dat ze met haar tweeën met een van mijn vele andere geslachten spraken. Zo verkende ik mijn differentie. Ik liep eindeloos over de grachten om mijn lippen de gelegenheid te geven veel met elkaar te communiceren en ik verdiepte mij verder in mijn veelvormige geografie. 's Avonds stond ik wel een uur lang voor de spiegel: was er al een dimensie toegevoegd aan mijn differentie? Had mijn oneindige ondefinieerbaarheid zich al verder verspreid?

Geen voorbeelden Zo ging dat weken lang, maar er zat niet veel schot in. Ik wist ook niet wat ik me voor moest stellen als ik probeerde hoe ik er uit moest zien als een uitdijend heelal, één en al stille, diffuse lust, in mijzelf genoeg. Het zat hem in het gebrek aan voorbeelden. De meeste vrouwen die ik kende hadden het veel te druk om zich zo in zichzelf te verdiepen. Ze moesten gewoon veel te hard werken omdat ze mannen, kinderen, banen of de vrouwenbeweging hadden. Veel van hen klaagden bovendien juist dat hun vrouwelijke zelf hen niet veel verder hielp bij wat ze wilden en dat het hen zo af en toe zelfs ontzettend hinderde. Ze vonden ook helemaal niet dat ze zichzelf genoeg waren. Ze raakten zichzelf niet aan bij het spreken maar deden juist alle moeite om niet telkens opnieuw te beginnen en om wat ze zeiden te verduidelijken en te veralgemeniseren, en scheidten hun spreken dus wel degelijk van zichzelf. En verder waren ze ook niet één en al stil, intiem en diffuus genot.

De vader als bron van genot Nee, als ik probeerde om me voor te stellen hoe mijn differentie, tot volle wasdom gekomen, eruit zou zien, dan moest ik onherroepelijk aan mijn vader denken die daar altijd maar in die stoel zat, geheel in de intieme en diffuse aanraking met zichzelf verdiept, terwijl ondertussen zijn heelal, ondefinieerbaar en onbegrensd, steeds maar uitdijde totdat het tenslotte de hele kamer vulde. Zijn taal sprak haast niemand en daarom zweeg hij meestal; wat hij voor groots en meeslepends dacht, moest je maar raden. Soms sprak hij wel maar zijn spreken scheidde hem nauwelijks van hemzelf en hij vertrok ook steeds weer van elders, brak dan af en begon weer bij zichzelf. En als je hem vroeg waar hij aan dacht sprak hij somber: aan alles, aan niets. Nee, als ik dacht aan die volmaakte, veelvuldige, diffuse en vloeibare vrouwelijkheid, bron van autonome lust, dan dacht ik niet aan andere vrouwen of aan mijn moeder; die was meer een bron van onlust, en veel andere vrouwen waren dat ook. Geen enkele vrouw die ik kende had dat volstrekt autonome, aan zichzelf genoeg hebbende, anarchistiese en vormeloze genot dat mijn vader uitstraalde, en sommige andere mannen ook. Ik vroeg mij af waar Irigaray het over had met haar vrouwelijke differentie. Welke vrouw had er in godsnaam overal lustbronnen? Waar zouden we die, uitgebuit en wel, vandaan moeten halen? En dan kon Irigaray wel zeggen dat al die polymorfe lusten ergens diep onder eeuwen mannelijke beschaving begraven lagen, ver in ons onbewuste weggezaakt, maar dat vond ik maar een enge redenering. Dat veronderstelde een natuurlijk vrouwelijke oer-essentie, en ik wist niet of ik wel wenste dat er zoveel geslachten van mij opgegraven zouden worden. Ik had wel wat anders aan mijn hoofd.

Schijnbaar passief Ik kreeg het gevoel dat die vrouwelijkheid waarvan Irigaray veronderstelde dat hij diep in het onbewuste van vrouwen zat, in werkelijkheid het gedrag van de moderne man uit de heersende klasse was. Schijnbaar gevoelig en passief, maar rustig actief genietend. Die moderne mannen hadden het zo goed dat ze hun mannelijk-

heid niet in woeste seks en stoere taal hoefden uit te drukken, nee, ze konden het zich veroorloven om zich niet eens meer begrijpelijk uit te drukken en zich publiekelijk met hun diepste zelf bezig te houden. Voor de moderne man was dat juist het toppunt van mannelijkheid.

Identifikatie met de vader Ik kon me voorstellen dat Irigaray naar die rol verlangde. Ik verlangde er ook naar, en daar kwam ook al mijn afkeer van strijd en maatschappelijkheid vandaan. Net als mijn vader, net als andere moderne mannen, wilde ik oneindige en veelvormige almacht ten toon spreiden, en dat niet met veel vertoon maar juist met die genotvolle, ondefinieerbare vanzelfsprekendheid die mannen uit de heersende klasse eigen is. Het idee dat ik me openlijk en met een rood hoofd in de strijd zou moeten werpen om ook aan de bak te komen; dat hoefde mijn vader toch ook niet? Mijn vader hoefde ook niet zijn maatschappelijkheid te bewijzen. Zolang het tegendeel niet was bewezen, was hij gewoon een onderdeel van de manschappij, ook al gedroeg hij zich nog zo onwerelds. En Lacan, de 'vader' van Irigaray (zie het voorafgaande stuk), die en passant had vastgesteld dat de vrouw niet bestond en dat vrouwen niet wisten waar ze over spraken als ze het over hun eigen onderdrukking hadden, ja, dat leek me wel iemand die in staat was om zijn eigen bron van genot te zijn, een professor met een heel instituut om zich heen waar hij al zijn wijsheden vrijelijk kon debiteren en waar alles om zijn leer draaide. Maar welke vrouw had dat?

Het scheelde natuurlijk ook wel dat al die mannen een vrouw, of vrouwen om zich heen hadden die hen koesterden en groter spiegelde. Het leek mij dat dat aanmerkelijk bijdroeg aan iemands vermogen om overal maar lust en genot te voelen, en zich op prettige wijze alsmaar met zijn eigen bestaan te konfrontereren. Want ja, al dat aanraken van jezelf, ik had al vaak gemerkt dat je daar voorzichtig mee moet zijn als vrouw; voor je het wist kwamen de stank en het ongenoegen je tegemoet waaien. Je wist maar nooit hoe de ontmoeting met jezelf af zou lopen. Welke vrouw kon er nu zeker van zijn dat ze geen walmende stronchoop onder al haar geslachten zou ontdekken als ze zichzelf alsmaar aanraakte? Maar dat mannen ontzettend veel prettigs ontdekten, op basis van hun positie binnen de manschappelijke verhoudingen en op basis van allemaal vrouwen die al het ongenoegen onmerkbaar uit hun omgeving verwijderden, dat geloofde ik wel.

En daar zat dus mijn vader, en daar zat Lacan, en daar zaten al die andere mannen uit de heersende klasse, goed in hun vel en de hele moderne ook nog vol emoties en aangename erotiek. Tegen zulke mannen hadden Irigaray en ik jarenlang aangekeken. We hadden ze van nabij meegemaakt. Ze stonden ons na, die mannen. Ze vulden onze wereld en waren ons venster op die wereld. Maar dat was niet genoeg. Al dat prettige, aangename, vanzelfsprekende genot, die uitstraling, die suggestie van oneindigheid, van stil en diffuus gezag, die wilden wij, Irigaray en ik, hebben. Wat anders?

MIJN LIEFSTE ANTOINETTE

Antoinette ik moet je schrijven, ik geloof dat ik niet meer helemaal bij de tijd ben, wat me nou overkomen is! M'n kinderen zijn gisteren bij me geweest om Sinterklaas te vieren. Zoals ieder jaar. Hoe vaak heeft m'n dochter Tine niet gezegd: 'Ma, sloof je niet zo uit, het is veel te duur om voor ons al die kado's te kopen en we hebben echt alles al.' En daar had ze gelijk in, Antoinette, ik kijk m'n ogen uit wat dié kinderen allemaal hebben, alles, en ik met m'n OW, dus dit jaar niks niemendal gekocht. Alleen had ik bisschopswijn gemaakt want er is er niet één bij die dat maken kan.

: Afijn, tegen achten kwam 't hele zwikkie aanzetten:
 : Cora en Theo, Bas en Elselijn, Tine en Tjaard en
 : Sjaak. De kleinkinderen hadden ze thuisgelaten,
 : daar heb ik nou heel wat moeite voor moeten doen.
 : Weet je wat Elselijn laatst zei: 'Ik vind dat mijn kin-
 : deren recht hebben op een oma.' Hoe vind je dat
 : nu toch Antoinette, recht hebben op een oma, nou
 : voor mijn part huren ze er een in, sinterklazen kan
 je ook huren. Ik heb tegen Elselijn gezegd: 'Elselijn,
 jullie kinderen zijn héél schattig, maar ik ben al een
 dagje ouder en ik heb recht op m'n rust.'
 Bas kreeg bonte stoelenhoezen voor in de auto,
 heerlijk zacht, en een prachtig gedicht, volgens mij
 van Tine.

Toen kreeg ik m'n kadootje en weet je wat dat was,
 Antoinette: een radiootje!! En niet eens een gewone,
 nee, er zat een gammel koptelefoontje aan,
 daarvoor moest ik m'n bril afzetten, ik wist niet
 waar ik dat radiootje moest laten, kon het toch
 moeilijk laten bengelen, jongeren schijnen dat in
 hun zak te stoppen en dan zo over straat te lopen,
 dan horen ze verder niks meer. Ze denken zeker,
 dat ik een zak op m'n jurk ga naaien. Weet je Antoi-
 nette, ik plofte bijna en dacht: 'Welke onattente
 idioot heeft...' maar nee, zo mocht ik natuurlijk niet
 denken, ik heb wel meer van die vreemde gedach-
 tes tegenwoordig. Ik liep even naar de keuken om
 melk te halen en ik zei tegen mezelf: 'Ach ze be-
 doelen het waarschijnlijk heel lief.' Nou afijn, dat
 gedicht was dus ook naatje niks, ik ben toch geen
 piet lut, dat weet je, maar er was geen zin die liep.
 'Ja, ma die wordt een dagje ouder, geef ma d'r
 leesbril eens aan!' zeiden ze toen ik er niet meer uit
 kwam. Ze tergen je wel hoor. Maar ik hield m'n
 mond. Moet je horen Antoinette, het literair talent
 van onze jeugd:

'Ma is toch zo'n reuze jong ding,
 ma die houdt wel van een swing,
 de Sint die weet dat je wilt een verzetje
 dus loop hiermee over straat,
 deze radio dat is een pretje.'

Kan je zelf oordelen, Antoinette. Nu had ik Theo
 getrokken, m'n oudste. Heb ik Cora gebeld met de
 vraag wat hij hebben wou. Blitslampjes zei ze, dus
 die heb ik gekocht.

Laatst heb ik een akkefietje gehad met 'm. Hij werkt
 al een tijdje bij een stichting die de detailhandel en
 het kleine ambacht bevordert. Hij is daar redacteur

en schrijft iedere maand het orgaan van die stich-
 ting vol. Maar mij hoeven ze niks te vertellen hoor
 over de detailhandel en het kleine ambacht. Ik weet
 er alles van, werken en nog 'ns werken. De hele
 dag stond ik in onze bloemenzaak. En 's avonds
 grafkransen en bloemstukken maken, tegen de
 kerst je hele bed vol met stapels kerststukken omdat
 we niet wisten waar we ze laten moesten, en dan
 nog die vier kinderen en m'n man erbij. En iedere
 keer zet Theo in dat orgaan weer van die interviews
 met daarbij een foto van zo'n vent tussen de kazen
 en de franse wijn, de vitrage of de melkflessen.
 Daar wou ik 'ns een ingezonden brief van mijn
 hand over geplaatst zien, je begrijpt wel Antoinette
 wat ik daar in gezet had. Maar m'n zoon vond de
 brief overdreven en wou hem niet plaatsen. Wilde
 ik met m'n sinterklaas-gedicht natuurlijk een klein
 beetje revanche nemen, zo vaak krijg ik nou ook
 niet de kans. Dus Theo begint hardop te lezen:
 'Theo heeft een orgaan,
 dat is z'n nieuwe baan,
 is iedere maand weer vol lof
 over de mannen die hij trof
 in het ambacht en kleine bedrijf,
 daar werkt vast geen enkel wijf.'

Zo begon het Antoinette, maar na dit eerste cou-
 plet wou hij niet meer doorlezen en er viel een die-
 pe stilte. Theo keek me als een gewond dier aan,
 niemand anders dan ik had het dus zo kunnen
 schrijven. Zegt Cora: 'Ma, ik vind wel dat je te ver-
 bent gegaan en dat je over Theo heengewalst
 bent.' Nou, je had Theo daar moeten zien zitten
 met z'n volle ponds gezicht en ik over hem heen
 walsen zeker. Maar goed, ik zeg: 'Je hoeft het niet
 zo zwaar op te nemen hoor, als je er maar eens
 over nadenkt.' Zegt Sjaak: 'Ik vind dat we het uit
 moeten praten en een rondje houden.' Ik dacht
 eerst dat ze nog een rondje bisschopswijn wilden,
 maar nee, dat was niet de bedoeling, iedereen
 moest nu zeggen wat ze van dat gedicht vonden.
 Ze gingen om de beurt het gedicht lezen en ik zag
 Bas zelfs aantekeningen maken op het kadopapier
 waar de bonte stoelenhoezen ingezeten hadden. Ik
 had ook nog wat geschreven over Theo's hond die
 hij nooit wil uitlaten en bedacht terwijl ze om de
 beurt zaten te lezen dat dat misschien wel een
 beetje gezeur was. Wat kon mij die rothond nou ei-
 genlijk schelen. Maar wat ik allemaal over z'n or-
 gaan en baan geschreven had, daar bleef ik bij.
 Zegt Tjaard: 'Het gaat er niet om wat je gezegd
 hebt, ma, maar hóe je het gezegd hebt.' Nou, dat
 schoot me natuurlijk in het verkeerde keelgat, dus
 ik zei: 'Dan zal ik jullie eens een lesje nederlandse
 taal geven' en ik greep het gedicht dat ik zojuist ge-
 kregen had. Maar ze hadden het helemaal niet over
 rijm, ritme en stijl, nee, het ging over iets heel an-
 ders. Bas keek op z'n papiertje en zei: 'Vooral in de
 derde zin van couplet acht en in de eerste zin van
 couplet negen vind ik dat je te ver bent gegaan.' El-
 selijn keek mee over z'n schouder en knikte in-
 stemmend. Theo zat helemaal onderuit gezakt en
 staarde naar de grond. Het sinterklaasavondje was

nu wel verpest en dit gezelschap leek me geschikt. Dat kadootje hoort bij het gedicht, dacht ik. Dus liep ik naar Theo, pakte heel rustig het pakje uit z'n hand, liep naar het buffet waar ik mijn Agfa klikklak uit haalde, en installeerde een lampje in de blitser. 'Ma, wat doe je nou?' riep Tine. 'Flats', zei het fototoestel terwijl ze me allemaal met grote

ogen en openhangende monden aankeken. 'Ik ver-
eeuwig mijn laatste sinterklaasavondje', zei ik, 'een
mooie vergroting zet ik op de schoorsteenmantel.'
Hierna trok ik me terug in m'n slaapkamer.
Ze hebben alles afgewassen en opgeruimd hoor,
daar ontbrak het niet aan. Dat was het Antoinette,
schrijf me maar gauw.

KERSTVERHAAL

79 | 1981

Met dank aan het mannenmagazien 'Speeljongen'

Onlangs verscheen in het gerenommeerde mannenmagazien 'Speeljongen' een opmerkelijk interview met mevrouw Dankodales, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. In dit interview ontvouwt zij een nieuw werkgelegenheidsplan dat grote kans heeft door de tweede kamer aangenomen te worden. Met toestemming van 'Speeljongen' namen wij dit interview in z'n geheel over.

'Speeljongen': 'Mevrouw Dankodales, mag ik u vragen hoe u tot dit werkgelegenheidsplan gekomen bent?'

Mevrouw Dankodales: 'Wij werden de afgelopen jaren meer en meer geconfronteerd met geluiden uit de maatschappij die luidden dat het met de zelfontplooiing van de nederlandse man nogal droevig gesteld is. Héél droevig, mocht ik wel konkluderen. De nederlandse man is gefrustreerd, hij wil een heel andere manier van werken, niet meer zo recht toe, recht aan op z'n doel af, wèg met die oogkleppen, hij wil wat meer aan zichzelf en aan zijn omgeving toekomen. Zijn overspecialisatie leidt tot overfrustratie. Dat is niet goed voor de man en ook niet voor de maatschappij. Om met de woorden van D'66 te spreken: 'achterstelling van de man is verspilling van de mens'. Vanuit die gedachte is ons werkgelegenheidsplan tot stand gekomen.'

'Speeljongen': 'Dat wat u zegt over die overfrustratie, dat ben ik helemaal met u eens, u moet weten dat wij ons daar reeds lang mee bezig houden en 's mans belangen proberen te behartigen.'

Mevrouw Dankodales: 'Zoiets had ik al begrepen, ja, ja, laten wij tot zaken komen. Ons plan heet: 'differentiatie mannenwerk' en zorgt ervoor dat elke hele baan in wel 5 tot 12 kleine baantjes opgedeeld wordt, en een nieuwe wereld gaat er voor de man open. Stelt u zich dat zo voor: een tegelzetter doet eerst een paar uurtjes administratie op de komputerafdeling van een scheepvaartvereniging, metselt daarna een muurtje voor een woonblok, om tenslotte de dag te beëindigen met nieuwe abonnees invoegen bij uw magazien. Een burgemeester bv. kan gedurende twee uur per week lintjes knippen, stelt zich daarna beschikbaar als oppasser op een ceintuurafdeling en besluit de week met het repareren van schommels bij de speeltuinvereniging. En zo zou ik nog wel uren door kunnen gaan. Alle banen zijn op te delen, of het nu het werk van een junior-manager is of dat van een veehouder betreft, het is maar hoe je het bekijkt en zo zie ik het dus.'

'Speeljongen': 'Wordt dat niet een heel ingewikkelde toestand, hoe moet zoiets gepland en ingeroosterd worden?'

Mevrouw Dankodales: 'Heel eenvoudig, we stellen vrouwen aan om dat te koördineren, vrouwen zijn uitermate geschikt om heel veel kleine werkjes zo te organiseren dat het samen voor iedere man een stevige klus wordt. Ze kunnen dat heel goed uit hun hoofd, maar als dat teveel wordt dan ook maar met behulp van planborden met legosteentjes, opiepers, MC-bakkies en computers en eventueel met behulp van satellieten. De moderne techniek staat voor niets.'

'Speeljongen': 'Maar komen we in die nieuwe opzet wel aan carrièreplanning toe?'

Mevrouw Dankodales: 'Hè, gadver, carrièreplanning, ik dacht dat jullie nu toch wel zelf ingezien hadden dat dat heel ongezond is voor je hart. Je zou dat vervloekte arbeidsetos af kunnen schaffen en dat machtsdenken ook. Doordat iedere man vrijwillig mag kiezen of hij een halve vergadering voor wil zitten dan wel een kozijn gaat afbijten, wordt de betrokkenheid bij het werk stukken groter. Een ware revolutie in overheid en bedrijfsleven zal hierdoor losbarsten. Lijkt u dat niet fantasties?'

'Speeljongen': 'Ja, misschien wel, ik weet het nog niet zo, maar hoe moet dat loontechnies bekeken worden, u weet wel: cao's, vakantiegelden, tantièmes, deklaraties, de dertiende maand, pensioenen, funktieclassifikaties en loon-schalen? Dat wordt nogal een ingewikkeld gereken.'

Mevrouw Dankodales: 'Oh, nee, dan vergist u zich toch. Kijk, we kunnen er niet aan beginnen om iedere man die een voet zet in een kantoor of bedrijf maar te gaan betalen. Zo'n uurtje burowerk of een stoplicht installeren, hoe moet dat betaald, nee, dat begrijpt u toch zeker zelf dat we daar geen cao voor af kunnen sluiten. (Mevrouw Dankodales buldert nu van het lachen) Há, há, há, hoeveel dertiende maand krijgt meneer de Groot voor het plakken van twee postzegels en drie fietsbanden. Oh, ik kom niet meer bij.'

'Speeljongen': 'Mevrouw Dankodales, ik word niet serieus genomen en dat pik ik niet!!'

Mevrouw Dankodales: 'Nou goed dan, even serieus (hikt nog even na) we willen de drempel van dit werk voor iedere man natuurlijk wel zo laag mogelijk houden dus zorgen we er voor dat er een kleine onkostenvergoeding gegeven wordt. Ook stellen we kleine kontraktjes op met daarin precies omschreven waar ieder zich aan te houden heeft. Dat is heel belangrijk voor de eigenwaarde van de man. En reiskosten kunnen ook vergoed worden, dat maken we allemaal in orde. Daar hoeft u niet wakker van te liggen, nee, verheugt u zich maar op de rijke en gevarieerde mogelijkheden die de toekomst u bieden zal.'